

Finansira
Evropska unija

Ministarstvo
javne uprave

EKONOMSKA EKSPLOATACIJA ŠUME U PARKU PRIRODE KOMOVI NA PRIMJERU GAZDINSKE JEDINICE OPASANICA-TRAVSKA GORA

Dokument priredio: Dejan Peruničić

KOMOVI

Dokument je izrađen u okviru projekta Osnajivanje učešća civilnog društva u oblasti životne sredine u procesu pristupanja EU (4E). Partneri u realizaciji ovog projekta su: NVO Centar za zaštitu i proučavanje ptica (vodeći partner), NVO Green Home, NVO Društvo mladih ekologa i NVO Sjeverna Zemlja. Projekat je finansiran od strane Evropske Unije a kofinansiran od strane Ministarstva javne uprave.

Ovaj Izvještaj izrađen je uz pomoć Evropske Unije. Sadržaj Izvještaja je isključiva odgovornost NVO Green Home i projektnih partnera i na koji način ne održava stavove EU.

Finansira
Evropska unija

Ministarstvo
javne uprave

I UVOD	6
1.1. Opis i cilj projekta	6
II PARK PRIRODE “KOMOVI”	8
2.1. Od ideje do realizacije	9
2.2. Karakteristike Parka prirode “Komovi”	13
2.3. Područje i značaj Opasanice-Travske Gore	16
2.4. Međunarodne konvencije i zaštita	17
III Regulatorna u oblasti upravljanja šumama, sa fokusom na upravljanje šumama u zaštićenim područjima	19
IV (Ne)usklađenost postojeće zakonske regulative i preklapanje nadležnosti	27
V Realizovane i planirane sječe u području Opasanica-Travska gora i njihov uticaj na prirodu	33
5.1. Program gazdovanja šumama	37
5.2. Ugroženost i degradacija	38
VI Zaključak i preporuke	44
DODATAK I	46
DODATAK II	49
DODATAK III	51
Literatura i izvori	54

1.1. Opis i cilj projekta

Projekat „Osnaživanje učešća civilnog društva u oblasti životne sredine u procesu pristupanja EU – 4E“, realizuje se u okviru Koalicije 27, koja je vodeća nacionalna mreža organizacija civilnog društva u području zaštite životne sredine i pod čijim se budnim okom već godinama prate aktivnosti u Poglavlju 27 – životna sredina i klimatske promjene. Projekat implementira Centar za zaštitu i proučavanje ptica u saradnji sa partnerima Green Home, Sjeverna Zemlja i Društvo mladih ekologa. Projekat je finansijski podržan od strane Evropske Unije, kroz program „Civil Society Facility 2021 and Thematic Programme on Human Rights and Democracy 2021“, a kofinansiran od strane Ministarstva javne uprave Crne Gore.

Cilj projekta je podstaći i pružiti podršku organizacijama civilnog društva u Crnoj Gori da ojačaju svoja znanja i kapacitete kako bi aktivno učestvovala u reformskim procesima EU integracija. Uloga i učešće civilnog sektora kroz djelotvoran politički dijalog u sferi zaštite životne sredine izuzetno su važni ako želimo zdravu životnu sredinu, očuvanje naših najvrijednijih resursa i održivi razvoj.

Projekat će osnažiti organizacije civilnog društva kroz radionice i dodjelu malih grantova koje će podržati najbolje ideje u području zaštite životne sredine. Takođe, projektom će se pokrenuti dijalog o važnim temama iz područja zaštite prirode, zaštite životne sredine i energetike, kroz izradu tematskih izvještaja s preporukama za rješavanje ključnih problema, što će biti popraćeno nizom događanja i kampanja za informisanje široj javnosti.

Cilj studije slučaja Ekonomska eksploatacija šume u parku prirode Komovi na primjeru gazdinske jedinice Opasanica-Travska gora je da se analizira ekonomska eksploatacija šume u parku prirode Komovi na primjeru Gazdinske jedinice Opasanica-Travska gora.

Kako je GJ Opasanica – Travska gora dio Parka prirode “Komovi”, u određenim odjeljenjima uživa status zaštite, međutim u ovoj gazdinskoj jedinici realizovane su brojne ekonomske sječe šuma, što dovodi do objektivne pretpostavke da je ugroženost prirode ovog područja izvjesna pod uticajem navedenih aktivnosti, iako su sve sječe koje se realizuju u ovom području uvrštene u plan gazdovanja Gazdinskom jedinicom Opasanica – Travska gora.

II Park prirode „Komovi“

2.1. Od ideje do realizacije

Prema podacima Agencije za upravljanje zaštićenim područjima Podgorice, jednog od tri zvanična upravljača, Park prirode "Komovi" (PP "Komovi") zauzima površinu od 13.232 hektara i obuhvata djelove teritorije Glavnog grada Podgorice i opština Andrijevica i Kolašin. Opštine Andrijevica i Glavni grad Podgorica su ga još 2015. godine proglasili za park prirode na svojim teritorijama, a opština Kolašin 2019. godine.

PP "Komovi" je dobio je ime po istoimenom planinskom masivu. Prostor čini lednička dolina Međukomlje, oivičena sa tri planinska vrha: Vasojevički kom (2460m), Kučki (2487m) i Ljevoriječki Kom (2453m) i visoravni Štavna, Ljuban, Rogam, Turjak i Carine.

Proglašenju su prethodile brojne inicijative za zaštitu Komova, koje su bile inicirane od lokalnih samouprava, prije svega Opštine Andrijevica, i nevladinih organizacija Ekološko društvo "Komovi", Ekološka sekcija Udruženja novinara Crne Gore, Društvo za zaštitu izvorišta Tare, Udruženje Vasojevića "Vaso" i drugih. Preduslovi za proglašenje dijela planinskog masiva Komova zaštićenim prirodnim dobrom, stekli su se kroz realizaciju projekata „Jačanje održivosti sistema zaštićenih područja u Crnoj Gori“ i „Jačanje finansijske održivosti sistema zaštićenih područja u Crnoj Gori“, koji su bili finansirani od strane Globalnog fonda za zaštitu životne sredine (Global Environment Facility - GEF) i implementirani od strane UNDP kancelarije u Crnoj Gori.

Proces formalizovanja statusa zaštite za područje PP "Komovi" započeo je krajem prve decenije ovog vijeka, a svemu je prethodila Studija zaštite za regionalni park „Komovi“ - Stručna podloga, koju je 2013. uradio stručni tim tadašnjeg Zavoda za zaštitu prirode Crne Gore. Naručilac studije bile su tri opštine, preko Programa za razvoj Ujedinjenih nacija (UNDP).

Tadašnjim Prostornim planom Crne Gore do 2020. predviđeno je proglašenje više regionalnih parkova/parkova prirode, od kojih je jedan od najznačajnijih "Komovi". Smjernice predviđene PPCG za to područje bile su poljoprivreda, orijentisana na stočarstvo i ribarstvo, tranzitni i planinski turizam, prerađivačku industriju i organsku poljoprivredu.

Odlukom o proglašenju Regionalnog parka "Komovi" za teritoriju Glavnog grada Podgorica ("Sl. list Crne Gore - opštinski propisi", br. 06/15 od 20.02.2015), Regionalni park "Komovi" svrstava se u **II kategoriju zaštićenog prirodnog dobra**.

Osnovni razlozi i odlike zbog kojih se prostor Regionalnog parka "Komovi" stavlja pod zaštitu, kako je navedeno, bili su:

1. Planinski masiv Komova nema nijedan oblik zvaničnog statusa zaštite;
2. Na prostoru Komova nalazi se izvorišna čelenka Tare (izvor Bijela voda - izvorište Opasanice i izvor Mokra - izvorište Veruše), rijeke čiji basen pripada svjetskoj baštini UNESCO-a (Program "Čovjek i biosfera");
3. Klimatski i drugi ekološki faktori uslovlili su razvoj raznovrsnog i bogatog biljnog

i životinjskog svijeta, u kome su izdiferencirane visinske zone, počev od dolina rijeka i gustih lišćarskih, mješovitih i četinarskih šuma u donjem i središnjem dijelu planinskog masiva do bogatih planinskih livada i pašnjaka, te kamenjara i sipara na samim planinskim vrhovima;

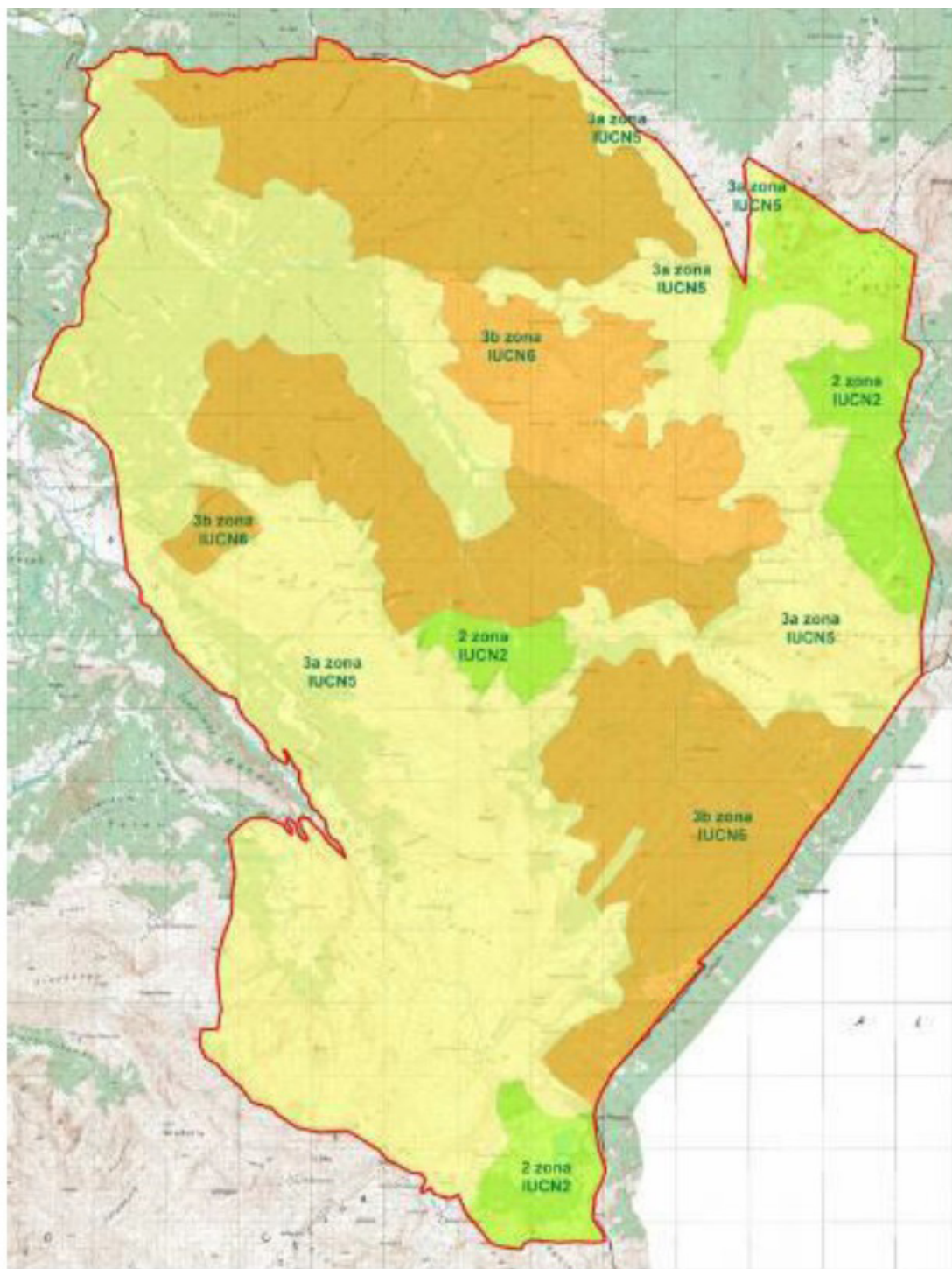
4. Komovi se karakterišu planinskim vrhovima: Kom Kučki sa svoja dva vrha - južni (2487 m) i sjeverni (2469 m), Rogam (2303), Bavan (2252), Suvovrh (2211), Planinica (2153), Carine (1987), Sumor (1967), Kurlaj (1957) i drugi;
5. Najznačajniji limnološki objekti Komova su Bukumirsko i Rikavačko jezero;
6. Područje planinskog masiva Komova karakteriše visok stepen biodiverziteta - specijskog i ekosistemskog - koji se ogleda u prisustvu velikog broja endemičnih i reliktnih biljnih vrsta i fitocenoza;
7. Flora Komova obiluje velikim brojem dinarskih i balkanskih endema;
8. Na planinskom masivu Komova registrovane su reliktnne vrste biljaka tercijarne starosti, tzv. terciarni i glacijalni relikti;
9. Šumska zajednica područja Komova ima vrijedne vrste dendroflora. Bor munika (*Pinus heldreichii*) i planinski javor (*Acer heldreichii* subsp. *visianii*) su balkanski endemiti i terciarni relikti i vrste zaštićene nacionalnim zakonodavstvom;
10. Na prostoru Komova prisutne su vrijedne bukove (*Fagion moesiaca*), bukovo-jelove (*Abieti-Fagetum*) i smrčeve šume, kao i šume terciarno-reliktnne vrste bora munike (*Pinetum heldreichii bertiscum*);
11. Flora mahovina planinskog masiva Komova ima zapažen broj taksona. Vrste *Grimmia caespiticia* i *Pseudoleskea saviana* (lokalitet Margarita) se nalaze na evropskoj crvenoj listi mahovina. Vrsta *Campylopus pyriformis* (lokalitet Margarita) je jedna od desetak vrsta za koje su Komovi jedino područje u Crnoj Gori na kojem su zabilježene;
12. Na području Komova konstatovan je određeni broj vrsta gljiva, koje pripadaju razdjelima Basidiomycota i Ascomycota, od kojih se pojedine nalaze na nacionalnim i međunarodnim listama zaštićenih vrsta. Na lokalitetima Carine, Margarita i Rogam registrovan je veći broj vrsta gljiva iz roda *Hygrocybe* (vlažnice) koje predstavljaju indikatore bogatstva biodiverziteta na ovom tipu staništa;
13. Na prostoru Komova do sada je registrovano 97 vrsta ptica;
14. Na Komovima su zabilježene vrste herpetofaune (vodozemci i gmizavci) i sve se nalaze na nacionalnim ili međunarodnim listama zaštićenih vrsta. Na Kučkom Komu (lokva u katunu Carine) nalazi se stanište balkanske endemične žabe *Bombinea variegata scabra* (žutotrbi mukač) i planinskog mrmoljka (*Mesotriton alpestris*). Na ovom području, na nadmorskoj visini od 1850 m pronađen je živorodni gušter (*Lacerta vivipara*). Vrsta *Natrix tessellata*, koja ima status međunarodno značajne vrste, registrovana je u dolini rijeke Opasanice. Okolina Bukumirskog jezera je tipski lokalitet crnogorskog endemičnog guštera *Dinolacerta montenegrina*;
15. U okviru biodiverziteta Komova, prisutna je bogata i raznovrsna fauna gastropoda (puževi). Na katunu Carine registrovana je vrsta *Limax wohlbeerti*, koja je endem Crne Gore, spada u kategoriju ugroženih taksona po IUCN kategorizaciji i

- zaštićena je nacionalnim zakonodavstvom; 16. Na području Komova registrovano je više od 100 vrsta insekata, među kojima su i taksoni zaštićeni nacionalnim zakonodavstvom. Bernska konvencija štiti 2 vrste insekata: *Stephanopachys substriatus* i *Buprestis splendens*;
17. Od vrsta sisara koje imaju međunarodni status (Rezolucija 6. Bernske konvencije) na Komovima žive mrki medvjed (*Ursus arctos*), vuk (*Canis lupus*) i ris (*Lynx lynx*);
18. U Katalogu tipova staništa značajnih za EU, za planinski masiv Komova navodi se 9 tipova habitata: a. 4060 Alpijske i borealne vrištine; b. 6170 Alpijske i subalpijske krečnjačke travne zajednice; c. 6230 Vrstama bogati pašnjaci tvrdače (*Nardus stricta*); d. 6430 Hidrofilni rubovi visokih zeleni uz rijeke i šume; e. 6520 Planinske visoke mezofilne livade; f. 8120 Krečnjački planinski i alpijski sipari (*Thlaspietea rotundifolii*); g. 8210 Krečnjačke stijene sa hazmofitskom vegetacijom; h. 9110 Acidofilne bukove šume (*Luzulo-fagetum*); i. 95A0 Visoke oromediteranske šume munike i molike.
19. Područje Komova je jedan od Emerald sajtova određen u površini od 6.125 ha i označava se kao područje važno za ptice i druge tipove staništa planinsko/alpskog biogeografskog regiona;
20. Prema programu važnih biljnih staništa (IPA programme) Komovi zadovoljavaju 2 kriterijuma: Kriterijum A - Komovi su područje na kojem je prisutna populacija/e jedne ili više vrsta koje su od globalnog ili evropskog značaja za zaštitu i Kriterijum C - Komovi su primjer staništa od globalnog ili evropskog značaja za zaštitu ili botaniku.

Tom odlukom Regionalni park "Komovi" proglašava se zaštićenim prirodnim dobrom radi:

1. Sprovođenja adekvatnih mjera zaštite i održivog korišćenja bioloških resursa;
2. Očuvanja i unaprjeđivanja biološke (genetičke, specijske i ekosistemske) raznovrsnosti posebno prepoznatih endemičnih i reliktnih vrsta i njihovih staništa;
3. Očuvanja prirodnih svojstava svih segmenata životne sredine (zemljišta, vode, vazduha);
4. Sprječavanja štetnih aktivnosti koje mogu ugroziti posebne ili značajne komponente biodiverziteta;
5. Obnove i unaprjeđivanja narušenih prirodnih staništa i održavanja populacija divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva u povoljnom statusu;
6. Uspostavljanja sistema praćenja zaštite.

Određeno je da će se razvoj Regionalnog parka zasnivati se na usklađivanju ljudskih aktivnosti, ekonomskih i društvenih razvojnih planova, programa i projekata sa definisanim stepenom zaštite, kao na i održivom, odnosno racionalnom korišćenju prirodnih vrijednosti i resursa radi njihovog trajnog očuvanja.

Slika 1, Granice PP "Komovi" i zone zaštite

2.2. Karakteristike Parka prirode "Komovi"

O Komovima su napisane brojne studije koje su postale sastavni dio zvaničnih dokumenata upravljača. U njima se navodi da Komovi spadaju u najviše, najdinamičnije i najinteresantnije planine Dinarida. Trojni su visokoplaninski masiv polukružnog oblika, u vidu potkovice, čija nadmorska visina doseže do 2.490 metara. Usljed geološke građe, obodni djelovi u visinskom pojasu od 1700 - 1900 metara vrlo su bogati izvorima iz kojih često potiču planinski potoci. Na prostoru iznad 1900 metara, pojava izvora i vodenih tokova je veoma rijetka. Ispod Komova izviru izvorišni kraci Tare (Opasanica) i Lima (Mojanska rijeka). Na Komovima se nalazi i razvođe slivova Tare i Lima. Čitav prostor oko Komova je vrlo bogat stalnim tokovima (planinski potoci). Komovi su planina sa najviše izvora iznad 2000 mnv.

Na području PPK nalaze i dva jezera, Bukumirsko i Rikavačko. Stajaće vode u obliku lokava prisutne su u južnom dijelu Ljubana i Suvovrha. Najduži sipari na Balkanu, nalaze se na Komovima.

Komovi predstavljaju graničnu zonu na sučelju dva klimatska tipa. Sa sjeveroistoka je pod uticajem umjereno kontinentalne klime, a sa jugozapada mediteranske, koja ima veliki uticaj na ovom prostoru. Taj uticaj se manifestuje i u režimu padavina, koji je ovdje izraženiji u zimskoj polovini godine. Vlada planinska klima sa dosta padavina, koje dolaze sa Jadranskog mora. Na Komovima, tokom svih 12 mjeseci može pasti snijeg. Nije rijedak slučaj da su u julu ili avgustu prekriveni bijelim ogrtačem. Na Komovima su jako izražene temperaturne razlike. U jednom danu, tokom ljetnjih mjeseci, mogu se javiti značajne temperaturne razlike u dnevnim i noćnim djelovima dana.

Pojas šume na Komovima dopire do visine 1700 – 1800 m. Tako šuma opasuje glavnu planinsku masu, te se granica šume može uzeti i kao granica Komova. Najviše je zastupljena listopadna, bukova šuma, koju u višim djelovima smenjuju četinari. To su borovi, kojih najviše ima na istočnim padinama planine. U centralnom planinskom prostoru, preko 1800 m nadmorske visine, najzastupljeniji je bor krivulj, zakržljali borovi i planinske suvati. Istočni i centralni dio planine, posmatrane kao cjelina, su vrlo oskudni sa vegetacijom (krečnjaci, litice i sipari), a zapadni dio u širem reonu Rogama bogat je suvatima, vrlo izdašnim za pašu.

Najbliža naseljena mjesta iz kojih se može prići Komovima su na sjeveroistoku Andrijevića, a na sjeverozapadu Mateševo. Pod samu planinu najpogodnije je doći sa sjeverne strane, preko prevoja Trešnjevik (1573 mnv) ili sa jugozapadne strane putem uz rijeku Opasanicu. Ispod Komova se može doći i sa istočne strane iz sela Konjuhe.

Kom Kučki je najviši vrh Komova (2487 mnv.). Osim po visini, ovaj dio Komova dominira i po površini prostiranja (10,4 km²). Njegovi sastavni dijelovi su Ljuban na sjeveru, Rogam na sjeverozapadu, Rogamski vrh, Mali Suvovrh i Suvovrh najjugozapadu, Carine i Sumor na jugu.

Na sjevernim obroncima Velikog krša nalazi se sumporoviti izvor u selu Kralje na oko 50 metara iznad toka Kraštice i na 950 mnv. Ispitivanjima je utvrđeno da izvor posjeduje ljekovita svojstva. Jedan od kurioziteta Komova je i to što se izvori nalaze

i iznad 2000 mnv. Izvori na Carinama, Crni izvori na Rogamu i izvori na Iglenu polju, su na najvećoj nadmorskoj visini. Slivu rijeke Tare pripadaju tri manje rječne mreže koje spadaju u reon Komova. Na južnim padinama Kučkog Koma izvire Tara (nastaje od Opasanice i Veruše). Slivu rijeke Lima pripadaju tri riječne mreže – jedna južna i dvije istočne.

Sve dosadašnje studije pokazale su da su bi poljoprivreda, ruralni razvoj, turizam i usluge trebalo da budu na prvom mjestu kada je u pitanju privredni razvoj područja Komova. Zbog zbog svojih prirodnih i drugih odlika područje Komova je veoma pogodno za proizvodnju i plasman zdrave hrane, kao i za razvoj eko-turizma. Osim Prostornog plana Crne Gore i Prostorni plan posebne namjene Bjelasica -Komovi predlaže se razvoj turizma u okviru svake opštine, a na području Opštine Podgorica - Komovi - područje Carine, zona Opasanica predlažu osnivanje katuna i etno sela sa sa 600 i planinarskih domova sa 3000 smještajnih kapaciteta.

Što se ekonomskog učešća tog regiona tiče, prema važećem Prostornom planu Crne Gore, učešće je svega 18% u BDP. Tom regionu pripadaju i opštine (npr. Andrijevića) u kojima je BDP po glavi stanovnika izuzetno nizak. Zabilježena je stopa nezaposlenosti i do 30 odsto, kao i depopulacija, značajno je viša stopa siromaštva od centralnog i južnog dijela Crne Gore, a saobraćajna i druga infrastruktura je nerazvijena, posebno u ruralnim područjima

Kako se navodi u Plan upravljanja za Park prirode "Komovi" na teritoriji Glavnog grada 2022-2026. godine, ukupna infrastruktura na području Parka se može ocijeniti kao slaba. Putna infrastruktura se uglavnom sastoji od lokalnih makadamskih puteva koji se ne održavaju ili se to radi u skromnom obimu. Glavni ulazni putevi u Park su preko Bukumira, Veruše, Opasanice i Carina, pri čemu su oni samo djelimično asfaltirani. Osim njih postoje i lokalni makadamski pristupni putevi do katuna ili unutar šumskih gazdinskih jedinica. Putevi su podložni osipanju i degradaciji zbog snijega, padavina, ali i prolaska teških mašina i kamiona koncesionara koji eksploatišu drvenu građu u gazdinskim jedinicama Opasanica i Vučiji potok. Za ove puteve nema redovnog održavanja kojim bi se sanirale oštećene dionice, te tako smanjili rizici od erozije i saobraćajnih nezgoda.

Na drugoj strani, područje Komova karakteriše visok stepen biodiverziteta i prisustvo velikog broja endemičnih i reliktnih biljnih vrsta.

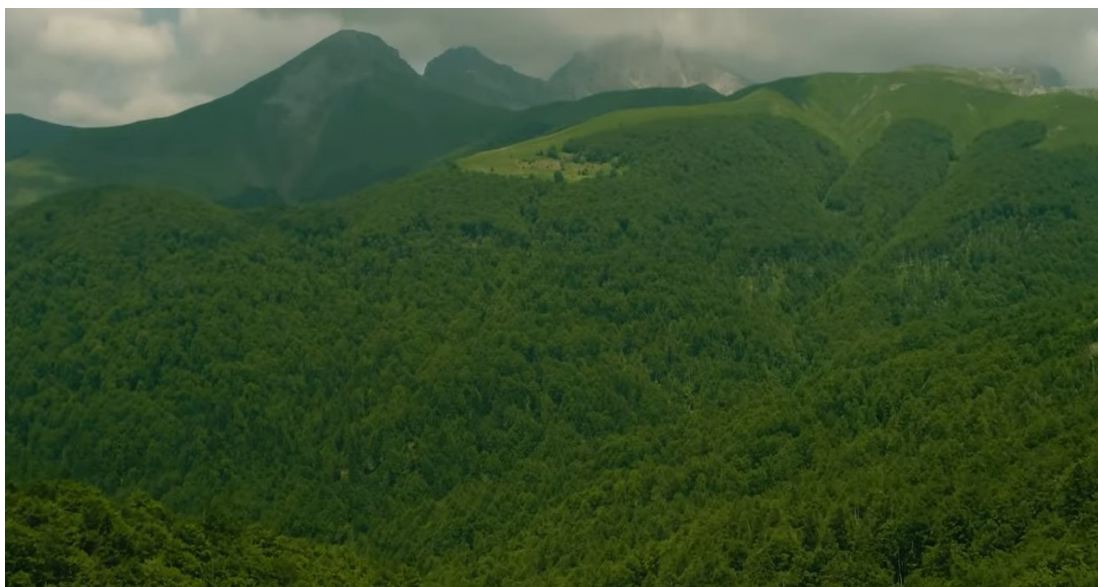
Kao faktori ugrožavanja PP "Komovi" mogu se istaći neplanska/nelegalna izgradnja, nekontrolisana sječa šuma, nekontrolisano krčenje puteva radi pristupa šumama i katunima, prekomjerno branje biljaka, napuštanje katuna...

U okviru IPA programa (Program važnih biljnih staništa) urađena je i identifikacija negativnih pritisaka na potencijalno područje. Na Komovima najveći problem predstavlja ilegalna sječa šume koja je u jednom periodu imala zabrinjavajuće razmjere, i predstavlja najveću opasnost za degradaciju staništa ove zone, a zbog velikih nagiba dolazilo je do intezivne erozije zemljišta. Obimna sječe i eksploatacije šume na ovom području, kao i izgradnja šumskih puteva za izvlačenje drva dovodi do fragmentisanja staništa mnogih vrsta sisara. Sječa šume, naročito ako nije striktno poštovana i nadzirana prema uslovima koncesija, veoma nepovoljno i drastično narušava postojeća staništa, presjeca

koridore kretanja prije svega krupnih sisara i dovodi do njihovog uznemiravanja, što utiče na njihovo razmnožavanje ili čak dovodi do uginuća jedinki pojedinih vrsta. Sječe šume i probijanja šumskih puteva takođe negativno utiče i na faunu ptica. Podmetanje požara zbog uvjerenja da će na opožarenom zemljištu biti bolja produktivnost gljiva je česta pojava, zbog koje nestaju značajne količine biomase šuma i drugih ekosistema.

U okviru Parka prirode na planinskim područjima karakteristični su katuni. Nekada je na Komovima bilo više od 35 katuna, sa više od 400 koliba. Međutim, danas je sve manje živih katuna na kojima se ljudi i dalje bave stočarstvom i mnoge kolibe pretvorene su u vikendice, ili su napuštene.

Katuni na ovom prostoru su koncentrisani u istočnom dijelu Parka od Rikavca, preko Širokara, Planinice, Bindže i Carina, gdje izdižu porodice iz kućkih sela (Kržanja, Stravče, Orahovo...), i sjevernom, oko Turjaka, Strmenice i Rogama.

Slika 2, PP Komovi (izvor: NVO Green Home)

2.3. Područje i značaj Opasanice-Travske Gore

Opasanica je naseljeno mjesto u sastavu grada Podgorice, koje, kao i druga seoska područja u Crnoj Gori bilježi veliki pad nataliteta i migracije, pa je prema podacima Monstata taj kraj od popisana 262 stanovnika u 1961. godini, svedena na svega 32 u 2011. Prema preliminarnim rezultatima posljednjeg popisa, broj stalno naseljenih stanovnika je sada svega 29, domaćinstava 11, a broj kuća 110.

Može se reći da su najvrijedniji resursi, i u ekološkom i u privrednom smislu, tog dijela PPK voda i i šume. Šume zauzimaju površinu od 57,38 % PP "Komovi", dok šumsko zemljište zauzima 1,73% ukupne površine PPK. U srcu Parka prirode "Komovi" na teritoriji Glavnog grada svojom posebnošću izdvajaju se Bukumirsko jezero i Rikavačko jezero, kao i dio Komova od sela Opasanica, pa do katuna Carine.

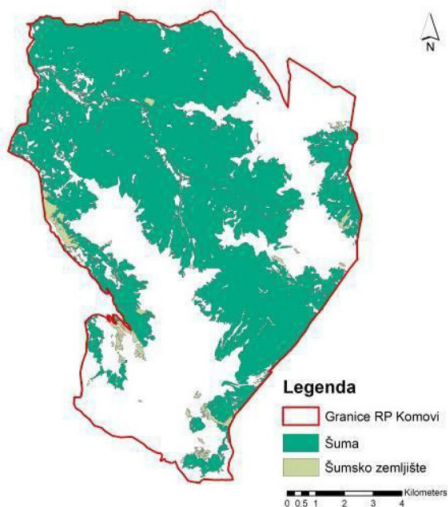
Pored toga što same po sebi imaju značajne funkcije, a neke od njih se odnose i na zaštitu vodoizvorišta i vodotokova. Naime, one imaju veliki značaj u regulaciji vodnog režima zemljišta, djeluju na ravnomjernije oticanje i doticanje voda, utiču na polaganije otapanje snježnog pokrivača, a šumska stelja djeluje kao sunđer koji upija višak vode i postepeno ga otpušta u zemljište. Na prostoru Opasanice dominiraju bukove šume i šume bukve i jele.

Posebno vrijedne su šume endemične i eliktne vrste bora munike. Izuzetno kvalitetne i potpuno očuvane sastojine bora munike zastupljene su na širem prostoru srednjeg i višeg pojasa Komova na južnim ekspozicijama prema Mojanskoj rijeci, od Varde do Carina, a naročito blizu Carina, a u visinskom pojasu su prisutne od oko 1600 do 2000 m nadmorske visine. Bor munika i planinski javor su zaštićeni nacionalnim zakonodavstvom (Rješenje o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta, 44 „Službeni list RCG“ br. 76/06).

Stanje vlage u zemljištu govori da se radi o povoljnim staništima za razvoj šuma. Dobrota staništa je zbirna ocjena svih stanišnih uslova, tako da u Gazdinskoj jedinici „Opasanica-Travska Gora”, na osnovu svih prethodnih pokazatelja, najviše su zastupljena dobra staništa na 67 % površine.

Područje Gazdinske jedinice (GJ) je veoma bogato površinskim tokovima, kojih ima na cijeloj površini GJ zbog nepropustljivosti geološke podloge. Na ovom području nalazi se mnoštvo izvora čije su vode zdrave i pitke.

Područje karakterišu duge i hladne zime sa obilnim snježnim padavinama i

Slika 3, Rasprostranjenost šuma po podacima Uprave za nekretnine

relativno kratka i dosta sveža ljeta. Klimatske prilike svih položaja Opasanice, izuzev uskog položaja ispod najviših vrhova Komova, su vrlo povoljne za obnavljanje i podizanje šumskih sastojina.

Diferenciraju se sledeći pojasevi šumskih zajednica:

Šume planinske bukve javljaju se između 1150- 1600 m nadmorske visine. Javljaju se zajedno sa jelom stablimično u nižim djelovima i sa pratećim vrstama planinskog javora i bijelim jasenom. Zauzimaju 1.218,65 ha ili 30,6 % obrasle površine GJ.

Šume subalpske bukve Ove čiste šume bukve predstavljaju zajednicu koja raste na najvišim nadmorskim visinama do koje se javlja šumska vegetacija, javljaju se u vidu pojasa na nadmorskim visinama preko 1600-1850 m. Mjestimično je prisutan planinski javor kao prateća vrsta. Zauzimaju 1.81,25 ha ili 29,6 % površine šuma;

Šume jele i bukve. Šume jele i bukve zauzimaju visinski vegetacijski pojas na cijeloj površini GJ, na najnižim djelovima dolina oko vodotokova od 1150-1650m nadmorske visine, a ispod pojasa brdske i subalpijske bukve.

Smrča se javlja rijetko i stablimično u dolinama Ćurskog potoka, Lučke i Kozeljske rijeke.

2.4. Međunarodne konvencije i zaštita

Od 97 registrovanih vrsta ptica na Komovima samo 7 nisu na spisku zaštićenih. Na ovom području je registrovano 10 vrsta koje po IUCN kriterijumima imaju status rijetkih, prorijeđenih ili vrsta čija je brojnostu opadanju.

U Katalogu tipova staništa značajnih za EU, za planinski masiv Komova navodi se 9 tipova staništa: alpijske i borealne vrištine (male, zbijene ili puzeće formacije žbunova u alpijskoj i subalpijskoj zoni visokih planina), alpijske i subalpijske krečnjačke travne zajednice, vrstama bogati pašnjaci tvrdače, hidrofилne visoke zeleni, planinske visoke mezofilne livade, krečnjački planinski i alpijski sipari, krečnjačke stijene sa hazmofitskom vegetacijom, acidofilne bukove šume i visoke šume munike i molike.

Emerald je ekološka mreža sastavljena od područja od posebne važnosti za zaštitu prirode. Određivanje Emerald lokaliteta predstavlja pripremu i doprinos implementaciji programa NATURA 2000 koji sve države-kandidati za ulazak u EU moraju da sprovedu na svojim teritorijama (NATURA 2000 je ekološka mreža EU koja obuhvata područja važna za očuvanje ugroženih vrsta i tipova staništa u skladu sa Direktivom o zaštiti ptica (Council Directive 79/409/EEC) i Direktivom o zaštiti prirodnih staništa i divlje faune i flore (Council Directive 92/43/EEC)). Projekat "Uspostavljanja Emerald mreže" u Crnoj Gori realizovan je u toku 2005. i 2006. godine, a u sklopu njega identifikovana su 33 područja od interesa za zaštitu, 114 tipova staništa, 5 vrsta biljaka, 5 vrsta mahovina, 157 vrsta beskičmenjaka i kičmenjaka. Područje Komova je jedan od Emerald sajtova na površini od 6.125 hektara. Različiti tipovi staništa i vrsta uvršteni su Bernskoj konvenciji.

IPA područja su ona područja koja karakteriše prisustvo "prirodnih ili polu prirodnih staništa koja pokazuju posebnu botaničku raznovrsnost i/ili sadrže još nedovoljno poznat skup rijetkih, ugroženih ili endemičnih biljnih vrsta i/ili vegetacije visoke botaničke vrijednosti". Određivanje IPA staništa se vrši po međunarodnim i regionalnim kriterijumima kako bi se obezbijedila konzistentnost, a bazirano je na tri kriterijuma: ugroženost vrsta (kriterijum A), 101 botaničko bogatstvo (kriterijum B) i ugrožena staništa (kriterijum C). Da lokalitet postane IPA područje, potrebno je da zadovolji ili A ili B ili C ili bilo koju kombinaciju ovih kriterijuma. U Crnoj Gori je identifikovano 27 IPA područja, među njima je i planinski masiv Komova.

Komovi zadovoljavaju dva kriterijuma IPA Programa i to A i C. Kriterijum A – Komovi su područje na kojem je prisutna populacija/e jedne ili više vrsta koje su od globalnog ili evropskog značaja za zaštitu. Ukupno 14 vrsta biljaka koje su prisutne na spisku Habitat direktive EU, raste na ovom planinskom masivu. Kriterijum C – Komovi su primjer staništa od globalnog ili evropskog značaja za zaštitu ili botaniku. Na ovom prostoru je prepoznato pet habitata: gusti višegodišnji pašnjaci i srednje evropske stepe, bukove šume, visoke oro–mediteranske četinarske šume, krečnjački i kalcitni sipari i krečnjačke stjenovite padine sa hazmofitskom vegetacijom. Osim biljnih vrsta, na Komovima su registrovane i životinjske vrste koje su od globalnog ili evropskog značaja za zaštitu: 22 vrste ptica sa Rezolucije 6. Habitat direktive, od kojih su šest migratorne. Od krupnih sisara, prisutni su vuk i medvjed.

Na ovom prostoru klimatski i drugi ekološki faktori usloveli su razvoj raznovrsnog i bogatog biljnog i životinjskog svijeta, u kome su izdiferencirane visinske zone, počev od dolina rijeka i gustih lišćarskih, mješovitih i četinarskih šuma u donjem i središnjem dijelu planinskog masiva do bogatih planinskih livada i pašnjaka, te kamenjara i sipara na samim planinskim vrhovima. Brojne i raznovrsne pješačke i biciklističke staze, koje su dobro obilježene, pružaju mnogobrojne mogućnosti za upoznavanje planinskog masiva "Komovi".

III Regulatoriva u oblasti upravljanja šumama, sa fokusom na upravljanje šumama u zaštićenim područjima

U ovom dijelu se može konstatovati da je oblast upravljanja šumama u zaštićenim područjima u važećim propisima tretirana vrlo uopšteno, šturo, ili je čak uopšte nema. To će u dobroj mjeri izmijeniti novi propisi, koji još čekaju na usvajanje, a prije svega Zakon o zaštiti prirode, Prostorni plan Crne Gore, a u domenu načina korišćenja šuma i novi Zakon o šumama. Ono što se sa sigurnošću može reći je da je neophodno uraditi revizije programa i planova upravljanja, očuvanja i korišćenja dobara, a prije svega programe gazdovanja šumama, u konkretnom slučaju Program gazdovanja šumama Gazdinske jedinice "Opasanica – Travaska gora" 2020-2029. koji je već odavno prevaziđen.

Dok se ne donesu novi propisi, programi i planovi ili urade njihove revizije, u ovoj studiji ćemo se držati onoga što stoji u važećim.

Prema važećem Zakonu o zaštiti prirode iz 2016. i Izmjenama i dopunama iz 2019. koji regulišu problematiku zaštićenih prirodnih dobara, regionalni park i park prirode je prostrani prirodni ili dijelom kultivisani lokalitet kopna ili mora, odnosno kopna i mora sa ekološkim obilježjima međunarodne i nacionalne važnosti i predionim vrijednostima. U regionalnom parku i parku prirode zabranjeno je vršiti radnje i aktivnosti i obavljati djelatnosti kojima se ugrožavaju obilježja, vrijednosti i uloga parka.

Način vršenja radnji i obavljanja aktivnosti i korišćenja prirodnih dobara u regionalnom parku i parku prirode utvrđuje se aktom o proglašenju. Regionalni park i park prirode proglašava se Odlukom skupština jedinica lokalne samouprave, po prethodno dobijenoj saglasnosti Ministarstva nadležnog za zaštitu životne sredine i mišljenja Ministarstva nadležnog za poslove poljoprivrede i šumarstva.

Aktom o proglašenju regionalnog parka između ostalog preciziraju se prostorne granice zaštićenog prirodnog dobra sa režimom zaštite, opis osnovnih vrijednosti, radnje, aktivnosti i djelatnosti koje se mogu vršiti u zonama režima zaštite, mjere zaštite, upravljač kojem se povjerava upravljanje i dr.. Upravljač regionalnim parkom/parkom prirode mora da ispunjava sljedeće uslove: da ima najmanje jedno zaposleno lice sa visokom stručnom spremom ili završenim specijalističkim studijama iz oblasti zaštite prirode (biološkog, šumarskog, poljoprivrednog, ekološkog ili geografskog smjera), sa radnim iskustvom u struci od najmanje tri godine; da ima organizovanu službu zaštite sa jednim zaposlenim nadzornikom na 3.000 ha zaštićenog dobra, koji mora da ima najmanje srednju stručnu spremu, jednu godinu radnog iskustva i da ispunjava druge uslove utvrđene aktom upravljača.

Temeljni razvojni i regulacioni akti kojim se utvrđuju režimi korišćenja, kao i uslovi za izgradnju objekata, uređenje, korišćenje i zaštitu prostora su: plan posebne namjene, plan upravljanja i godišnji program upravljanja parkom. Plan upravljanja donosi se za period od pet godina, a ostvaruje se kroz donošenje godišnjih programa upravljanja. Plan upravljanja za regionalni park i park prirode donose nadležni organi opština Andrijevića, Kolašin i Glavnog grada Podgorice uz saglasnost Ministarstva nadležnog za zaštitu životne sredine. Godišnji program upravljanja donosi upravljač uz saglasnost nadležnog organa lokalne uprave.

Plan upravljanja između ostalog sadrži i mjere zaštite, očuvanja, unaprjeđivanja

i korišćenja zaštićenog prirodnog dobra; način sprovođenja zaštite, korišćenja i upravljanja zaštićenim prirodnim dobrom; ocjenu stanja zaštićenog prirodnog dobra; planirane aktivnosti na održivom korišćenju prirodnih resursa, razvoju i uređenju prostora; prostornu identifikaciju planskih namjena i režima korišćenja zemljišta; oblike saradnje i partnerstva sa lokalnim stanovništvom, vlasnicima i korisnicima nepokretnosti; finansijska sredstva za realizaciju plana upravljanja i dr.. Zaštićena prirodna dobra mogu se koristiti u skladu sa prostornim planom posebne namjene i planom upravljanja zaštićenog prirodnog dobra, vodeći računa o očuvanju biološke i predione raznovrsnosti.

U Zakonu se navodi da je zabranjeno je korišćenje zaštićenih prirodnih dobara na način koji prouzrokuje: oštećenje zemljišta i gubitak njegove prirodne plodnosti; oštećenje površinskih ili podzemnih geoloških, hidrogeoloških i geomorfoloških vrijednosti; osiromašenje prirodnog fonda divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva; smanjenje biološke i predione raznovrsnosti; zagađenje ili ugrožavanje podzemnih i površinskih voda.

Park prirode odgovara IUCN kategoriji V zaštićenih područja – zaštićeni pejzaž, koji ima sljedeću definiciju: „zaštićeno područje gdje je interakcija čovjeka i prirode vremenom kreirala prepoznatljiv karakter predjela značajnih ekoloških, bioloških, kulturnih i pejzažnih vrijednosti, i gdje je očuvanje integriteta te interakcije neophodno za zaštitu i održavanje predjela i njegovih vrijednosti“ (IUCN). Dakle, karakteristika područja zaštićenih kao parkovi prirode je interakcija čovjeka i prirode kroz tradicionalne oblike korišćenja, jer je upravo ona kreirala neke od vrijednosti zbog kojih područje zavređuje zaštitu. Iz toga proizilazi da je među glavnim ciljevima upravljanja parkovima prirode zaštita i održavanje pejzaža i ekoloških procesa koji su nastali djelovanjem čovjeka kroz tradicionalne oblike korišćenja i upravljanja prostorom i resursima. Kao takvi, parkovi prirode mogu predstavljati okosnicu lokalnog ruralnog razvoja kroz podršku održivim praksama korišćenja prirodnih resursa i donositi benefite lokalnom stanovništvu. Po tome se parkovi prirode razlikuju od strogih rezervata ili nacionalnih parkova, gdje je cilj zaštita prirodnih (ekoloških i evolutivnih) procesa i bioloških vrijednosti, a koji se prvenstveno postiže kroz zabranu ljudskih aktivnosti.

Dok se čeka novi, važeći Zakon o šumama tretira šume u zaštićenim područjima vrlo šturo, u dva člana, dok se oni u kaznenim odredbama i ne pominju.

Tako se u članu 31 navodi: “Šume posebne namjene biti šume u kojima su izuzetno naglašene socijalne funkcije i šume koje se nalaze u okviru nacionalnih parkova. Šume iz stava 1 ovog člana, ako zakonom nije drugačije određeno, utvrđuju se planom razvoja šuma. Šumama posebne namjene gazduje se u skladu sa ovim zakonom i zakonima kojima je uređena zaštita prirode i nacionalni parkovi. Plan i program upravljanja nacionalnim parkovima i plan razvoja šuma međusobno se usklađuju. Gazdovanje šumama posebne namjene vrši se na osnovu plana razvoja šuma i na osnovu planova i programa upravljanja nacionalnim parkovima”.

Naredni član tretira šume u okviru zaštićenih područja prirode i ekološke mreže NATURA 2000.

U šumama, Kako se navodi u Zakonu, u okviru zaštićenih prirodnih dobara, može

se vršiti sanitarna sječa i mjere neophodne za njegu kojima se obezbjeđuje zaštita, stabilnost i prirodna obnova šuma, u skladu sa zakonom. U šumama, u okviru ekološke mreže NATURA 2000, gazduje se na održiv način u cilju zaštite i očuvanja stanišnih tipova i ekološki zaštićenih lokaliteta, u skladu sa zakonom.

Zakon o zaštiti prirode predviđa da se u zaštićenom području određuju se zone zaštite u kojima se sprovode sljedeći režimi zaštite: - zona zaštite I - strogi režim zaštite; - zona zaštite II - aktivni režim zaštite; - zona zaštite III - režim održivog korišćenja.

U zoni zaštite III sa režimom održivog korišćenja mogu se:

- sprovoditi intervencije u cilju restauracije, revitalizacije i ukupnog unaprjeđenja zaštićenog područja;
- razvijati naselja i prateća infrastruktura u mjeri u kojoj se ne izaziva narušavanje osnovnih vrijednosti područja;
- vršiti radovi na uređenju objekata kulturno-istorijskog naslijeđa i tradicionalne gradnje;
- sprovoditi očuvanja tradicionalnih djelatnosti lokalnog stanovništva;
- selektivno i ograničeno koristiti prirodni resursi. Van granica zaštićenog područja, po potrebi se može odrediti i zaštitni pojas”.

U dijelu koji se bavi korišćenjem zaštićenih područja (Član 39) se navodi:

”Zaštićena područja mogu se koristiti u skladu sa studijom zaštite odnosno prostornim planom posebne namjene, planom upravljanja zaštićenog područja i na osnovu dozvola u skladu sa ovim zakonom. Zabranjeno je korišćenje zaštićenih područja na način koji prouzrokuje:

- oštećenje zemljišta i gubitak njegove prirodne plodnosti;
- oštećenje površinskih ili podzemnih geoloških, hidrogeoloških i geomorfoloških vrijednosti;
- oštećenje morskih zaštićenih područja;
- osiromašenje prirodnog fonda divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva;
- smanjenje biološke i predione raznovrsnosti;
- zagađivanje ili ugrožavanje podzemnih i površinskih voda”.

Najuopštenija odredba nalazi se u Zakonu o životnoj sredini u članu 8 - Obaveze subjekata:

“Zaštitu životne sredine, u okviru svojih prava i obaveza, obezbjeđuju: organi državne uprave, jedinice lokalne samouprave, pravna i fizička lica, nevladine organizacije, građani i udruženja građana (u daljem tekstu: subjekti). Subjekti su dužni da u okviru svojih prava i obaveza, obezbijede kontrolu i sprječavanje svih oblika zagađenja i degradacije životne sredine, odnosno njihovo svođenje na najmanju moguću mjeru, kao i remedijaciju djelova ili segmenata životne sredine čiji je kvalitet narušen usljed zagađenja i drugih vidova degradacije, obezbjeđujući na taj način održivo korišćenje prirodnih resursa kao osnovnog uslova za održivi razvoj. Subjekti zaštite životne sredine sarađuju i ostvaruju međusobnu komunikaciju u skladu sa posebnim propisima.

Država posebno štiti životnu sredinu”.

Ni u Zakonu o odgovornosti za štetu u životnoj sredini nijednom riječju se ne pominju šume. Njime je predviđen princip “zagađivač plaća” kojim je oprater ili njegov pravni sljedbenik, odgovoran za štetu nanijetu životnoj sredini ili neposrednu opasnost od štete, dužan je da nadoknadi štetu i da snosi troškove otklanjanja štete.

“Šteta u životnoj sredini, u smislu ovog zakona, odnosi se na štetu nanijetu: (a) zaštićenim vrstama i prirodnim staništima, koja ima značajan negativan uticaj na dostizanje ili održavanje povoljnog statusa zaštite zaštićenih vrsta i staništa; (b) vodama, koja ima značajan negativan uticaj na ekološki, hemijski i kvantitativni status i/ili ekološki potencijal, utvrđen u skladu sa posebnim propisom, kao i na ekološki status morske vode; 2 (c) zemljištu, posrednim ili neposrednim unošenjem u, na ili ispod zemljišta supstanci, smješa, organizama ili mikroorganizama prouzrokujući zagađenje koje predstavlja značajnu opasnost po zdravlje ljudi”, navodi se u tom Zakonu.

Odlukom o proglašenju Regionalnog parka “Komovi” za teritoriju Glavnog grada Podgorica (“Sl. list Crne Gore - opštinski propisi”, br. 06/15 od 20.02.2015) određuju se režimi zaštite II i III stepena. Režim zaštite II stepena - aktivna zaštita, odnosi se na visokoplaninsko područje Komova i Mojanske rijeke, šumski rezervat Kozeljska Rijeka i Rikavačko jezero sa okolinom.

Dozvoljene aktivnosti u zoni 2 su naučni rad; introdukcija autohtonih vrsta od strane ovlašćene institucije; markiranje staza i postavljanje infrastrukture za posjetioce; oblici aktivnog turizma koji ne ugrožavaju vrijednosti parka; tradicionalno stočarstvo i održavanje katuna; sakupljanje šumskih plodova i ljekovitog bilja za lične potrebe posjetilaca. Zabranjene aktivnosti u zoni 2 su uništavanje biljnih i životinjskih vrsta i njihovih staništa; uznemiravanje, posebno u doba reproduktivnog ciklusa, određenih grupa životinja; bilo koji oblik komercijalne djelatnosti i eksploatacije prirodnih resursa; ispuštanje otpadnih voda i unošenje zagađujućih materija; lov i privredni ribolov, osim u slučajevima zaštite divljih vrsta biljaka i životinja, sprovođenja uzgojnih i zaštitnih mjera, očuvanja prirodnih staništa i zaštite zdravlja i sigurnosti ljudi; izgradnja trajnih i privremenih objekata, izuzev rekonstrukcije istih u postojećim gabaritima i sve druge aktivnosti u suprotnosti sa ciljevima uspostavljanja zone.

Režim zaštite III stepena odnosi se na dvije podzone i to 3a - Zaštita predjela i 3b - Održivo korišćenje šuma.

Održivo korišćenje podrazumijeva selektivno i ograničeno korišćenje prirodnih resursa, intervencije u cilju restauracije, revitalizacije i ukupnog unaprjeđenja zaštićenog prirodnog dobra, razvoj i unaprjeđenje seoskih domaćinstava, uređenje objekata kulturno-istorijskog naslijeđa i tradicionalne arhitekture, očuvanje tradicionalnih djelatnosti lokalnog stanovništva, izgradnja i unaprjeđenje infrastrukture usklađene sa potencijalima i kapacitetima zaštićenog prirodnog dobra, naročito u dijelu ruralnog i razvoja održivog turizma (zdravstvenog, sportsko-rekreativnog i dr.).

Podzona 3a obuhvata područje planinskih pašnjaka sa katunima, seoska područja u dolinama (djelovi sela Opasanica, Veruša i Mokra) i Bukumirsko jezero sa okolinom,

odnosno reprezentativna staništa. Dozvoljene aktivnosti u podzoni 3a su održivo korišćenje šuma i životinjskih vrsta u skladu sa Planom upravljanja; izgradnja šumskih puteva u skladu sa Planom upravljanja; markiranje staza i postavljanje infrastrukture za posjetioce; svi oblici aktivnog turizma koji ne ugrožavaju vrijednosti parka; tradicionalno stočarstvo i održavanje katuna; održavanje livada; održivo sakupljanje šumskih plodova i ljekovitog bilja; rekonstrukcija postojećih i izgradnja trajnih i privremenih objekata u skladu sa identitetom prostora i prostorno planskom dokumentacijom; planska izgradnja turističke infrastrukture; održavanje manifestacija; organizovani smještaj i ishrana za veći broj turista; izgradnja smještajnih kapaciteta poštujući tradicionalnu arhitekturu; izgradnja puteva i komunalne infrastrukture za potrebe razvoja katuna i turizma.

Zabranjene aktivnosti u podzoni 3a su uništavanje biljnih i životinjskih vrsta i njihovih staništa; uznemiravanje životinja posebno u doba reproduktivnog ciklusa; ispuštanje otpadnih voda i unošenje zagađujućih materija; unošenje alohtonih vrsta.

Podzona 3b odnosi se na područje privrednih šuma na području Komova i obuhvata reprezentativno stanište acidofilne bukove šume. Dozvoljene aktivnosti u podzoni 3b su održivo korišćenje šuma i životinjskih vrsta u skladu sa Planom upravljanja; izgradnja šumskih puteva u skladu sa Planom upravljanja; markiranje staza i postavljanje infrastrukture za posjetioce; održivo korišćenje divljih životinjskih vrsta; svi oblici aktivnog turizma koji ne ugrožavaju vrijednosti parka; održivo sakupljanje šumskih plodova i ljekovitog bilja; rekonstrukcija postojećih i izgradnja trajnih i privremenih objekata u skladu sa identitetom prostora i prostorno planskom dokumentacijom; planska izgradnja turističke infrastrukture; održavanje manifestacija; izgradnja puteva i komunalne infrastrukture za potrebe razvoja katuna i turizma.

Očuvanje, unaprjeđenje i održivo korišćenje prirodnih resursa Regionalnog parka "Komovi", sprovodi se prema Planu upravljanja. (2) Plan upravljanja Regionalnim parkom "Komovi" donosi organ lokalne samouprave na period od pet godina, uz prethodnu saglasnost Ministarstva.

Članovi Savjeta parka imenuju se iz reda javnih, naučnih i stručnih radnika iz oblasti zaštite prirode, predstavnika mjesnih zajednica, nevladinih organizacija iz oblasti zaštite životne sredine, kao i institucija iz oblasti šumarstva, lova, turizma i drugih. Za rad u Savjetu nije predviđena novčana naknada.

Sredstva za rad upravljača obezbjeđuju se iz budžeta jedinice lokalne samouprave u skladu sa godišnjim programima, planovima i projektima u oblasti zaštite prirode; naknada za korišćenje zaštićenog prirodnog dobra; donacija i drugih izvora u skladu sa zakonom. Za korišćenje zaštićenog prirodnog dobra pravno ili fizičko lice plaća naknadu upravljaču zaštićenog prirodnog dobra, i to za ulazak u zaštićeno prirodno dobro; pružanje usluga posjetiocima (korišćenje vodiča, razgledanje prirodnjačke zbirke, parkiranje, kampovanje); korišćenje imena i znaka zaštićenog prirodnog dobra; posmatranje ptica; snimanje igranih i komercijalnih filmova, spotova i reklama; sakupljanje, branje i otkup šumskih plodova; sportski ribolov; ugostiteljske, prodajne, smještajne i infrastrukturne objekte (restorane, bungalove, privremene objekte, reklame, trafostanice, korišćenje zemljišta za održavanje sportskih i drugih

manifestacija).

Sagledavajući postojeće propise, od nacionalnih do lokalnih, može se doći do zaključka da se sistem sprovođenja zakona u oblasti zaštite prirode do sada pokazao kao neefikasan. Odgovornost je prebačena na službe zaštite, dok su reakcije sudstva i tužilaštva neadekvatne i nedovoljne.

Kao prioritet, uz unapređenje zakonskih rješenja, postavlja se uspostavljanje i unapređenje koordinacije i saradnje svih subjekata u sistemu zaštite i sprovođenja zakona u zaštićenim područjima kako bi se adekvatno odgovorilo na sve veće pritiske. To se posebno odnosi na parkove prirode, koji nemaju ovlaštenja kao nacionalni i na i na čijoj se teritoriji preklapaju nadležnosti više različitih institucija.

U Analizi nedostataka u postojećim politikama i praksama, koji se odnose na zaštićena područja, koju su uradili "Parkovi Dinarida" i "The Nature Conservancy", navodi se da su od ukupno 80, za samo 13 područja izrađeni planovi upravljanja, a studije zaštite za 22. Upravljača još nema 27 područja koja uživaju nacionalnu zaštitu, a godišnji programi upravljanja za 2023. donijeti su za samo šest.

Osim pet nacionalnih parkova, preostalih 75 zaštićenih područja su tri rezervata prirode, dva posebna rezervata, devet parkova prirode, 59 spomenika spomenika i dva predjela izuzetnih odlika.

Za svako od zaštićenih područja u procesu uspostavljanja, izrađuje se Studija zaštite. Studija je, od 80, urađena za samo 22, a reviziju je neophodno uraditi za 63 zaštićena područja. Studija zaštite predstavlja osnovni dokument za uspostavljanje zaštićenog područja, a samim tim i preduslov je adekvatnog upravljanja, jer se Studijom i Aktom o proglašenju određuju granice područja, zone zaštite, ciljne vrste i staništa kao i daju dozvoljene i zabranjenije radnje u zaštićenom području. Revizija je obavezna za sva ona zaštićena područja koja su proglašena prije stupanja na snagu Zakona o zaštiti prirode iz 2008. godine, jer takva obaveza nije postojala u prethodnom zakonu. Revizija se radi kada ne postoje definisane granice i/ili podaci o razlozima zaštite (podaci o staništima i vrstama), kao i ukoliko dođe do izmjene prirodnih vrijednosti postojećeg zaštićenog područja. Kod Agencije za zaštitu životne sredine u toku izrada studija revizije zaštićenih područja za 43 područja.

Kod parkova prirode za upravljača opštine najčešće uspostavlja posebno preduzeće, a za one koji se nalaze na teritoriji više opština, određeno je i više upravljača. Tako je Opština Kolašin za upravljanje PPK na svojoj teritoriji imenovala Sekretarijat za zaštitu životne sredine, na teritoriji Glavnog grada upravljač je Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Podgorice, dok je d.o.o. Park prirode "Komovi" upravljač za dio koji se nalazi na teritoriji opštine Andrijevića. Planove upravljanja, međutim, navodi se u analizi, od 80 zaštićenih područja, ima 13, a što se tiče PPK ima ga samo Podgorica, odnosno Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Podgorice.

Najveću finansijsku korist od šumskog bogatstva do sada su imali koncesionari koji su eksploatisali šume ostvarujući ogroman profit, dok se šteta u šumama i po državni budžet mjeri stotinama miliona eura. Paradoks je da te podatke nisu krili, i čak ih i javno iznosili čelni ljudi Ministarstva poljoprivrede i šumarstva i Uprave za šume, dakle oni koji su omogućili uvođenje i sprovođenje koncesionog sistema

eksploatacije šuma.

Opštine na čijoj su teritoriji šume do sada su dobijale 70 odsto od prihoda koje je država ubirala po osnovu datih koncesija. Rješenje da lokalne uprave dobijaju 70 odsto od državne zarade na koncesije od početka je bilo problematično, jer nije postojala obaveza da se od tog prihoda ulaže u održavanje šuma. Država je dobijala do 14 eura po kubiku drveta, dok ih je koncesionar prodavao, utovarene na kamion do 60, a u slučajevima izvoza i do 120 eura za kubik. Uz to koncesionari su zloupotrebili takozvane sanitarne sječe koja podrazumijevaju sječu bolesnih, ili požarom oštećenih stabala. Radi uvođenja reda u sektor šumarstva, svi dugoročni koncesioni ugovori ili su raskinuti ili istekli zaključno sa 2022. godinom. Prodaja drveta je nastavljena u takozvanom "dubećem stanju", kada kupac plaća sječu, vuču i transport na godišnjem nivou, ali sa jednogodišnjim ugovorima, koji su suštinski bili isto što i koncesioni, samo kraćeg trajanja.

Novim Zakonom o šumama predviđa se ukidanje koncesionog sistema i osnivanje državnog preduzeća za upravljanje šumama. Iz resornog ministarstva su ranije naveli da će promjene zakona donijeti bar stoprocentno veći profit državi.

Slika 4, PP Komovi (izvor: NVO Green Home)

**IV (Ne)usklađenost
postojeće
zakonske regulative
i preklapanje
nadležnosti**

Prosta logika govori da kada jedno preduzeće upravlja parkom, onda treba da upravlja i resursima tog parka, jer je taj prostor dobio status Parka upravo zbog tih resursa. Objektivno je očekivati da, ukoliko je jedno upravljačko tijelo (preduzeće) zaduženo da upravlja parkom prirode, da će to isto upravljačko tijelo biti zaduženo i za šume i vode istog parka prirode, s obzirom na to da su to upravo sektori koji su među glavnim razlozima za dodjelu statusa zaštite. Međutim, u praksi, situacija je u potpunosti drugačija.

O tome možda najbolje govori ono što je Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Glavnog grada Podgorica navela u Planu upravljanja za Park prirode "Komovi" na teritoriji Glavnog grada 2022-2026:

"Uslovi u sektoru zaštite prirode u Crnoj Gori generalno su takvi da postoje određeni sistemski problemi, sa kojima će se i Agencija susresti u svom radu, a koji mogu da predstavljaju barijere u sprovođenju ciljeva upravljanja Parkom. Državne službe zadužene za zaštitu i upravljanje prirodom i resursima su uglavnom suočene sa ograničenjima u ljudskim (broj izvršioaca, njihova specifična znanja), tehničkim (vozila, oprema) i finansijskim kapacitetima. **Međuresorna i međusektorska saradnja i koordinacija su skromne, odvijaju se više na ad hoc osnovi kroz projekte, a ne kao sistemski i strateški pristup. To se odnosi i na procese planiranja, što ponekad rezultira i nesuglasticama i konfliktima u korišćenju prostora. Tako, na primjer, trenutni programi gazdovanja šumskim gazdinskim jedinicama unutar Parka ne uzimaju u obzir specifične potrebe zaštićenog područja. U sistemu sprovođenja zakona iz oblasti zaštite prirode takođe postoji nedostatak ljudskih kapaciteta, relevantnih znanja, ali i odgovarajuće svijesti, posebno u segmentu tužilaštva i sudstva. Pokazatelj takvog stanja je jako mali broj procesuiranih prijava iz ovog domena, dugotrajni pravni procesi i neadekvatne kazne, čime se ne predupređuju bespravna djela prema prirodi. Nizak nivo svijesti o značaju zaštite prirode u svim njenim oblicima kao i o održivom korišćenju i upravljanju prisutan je i u generalnoj populaciji. Teme zaštite životne sredine i održivog razvoja se u 41 školama obrađuju u skromnoj mjeri i nijesu horizontalno integrisana u nastavne programe. Na nivou visokog obrazovanja postoji mali broj studijskih programa koji edukuju kadrove iz ovih oblasti. Ne postoje programi stručnog obrazovanja ili cjeloživotnog učenja kroz koje bi odrasla populacija mogla da unaprijedi svoja znanja, kao ni planska i strateška edukacija i programi jačanja kapaciteta zaposlenih u relevantnim državnim institucijama".**

U PPK, koji teritorijalno dijele tri opštine, do sada se nije previše napredovalo u uspostavljanju efikasne zaštite i upravljanja.

Park prirode "Komovi", koji je prepoznat kao područje od međunarodne važnosti i nominovan za Emerald područje, ima dva stalna i jednog privremenog upravljača, čiji rad do sada nije karakterisala saradnja i koordinisane aktivnosti. Uprava za gazdovanje šumama i lovištima, s druge strane, odlučuje o načinu korištenja šuma ovog područja, pa sklapaju ugovore o eksploataciji sa brojnim privatnim preduzećima.

U medijima se često moglo pročitati ili pogledati da su Komovi i dalje nezaštićeni od strane nadležnih institucija, dok nevladine organizacije i mještani muku muče da od nesavjesnih koncesionara koji iza sebe ostavljaju samo pustoš sačuvaju ono što

se može sačuvati.

Prema zakonu, u zaštićenim područjima trebalo bi da je zabranjeno branje, sakupljanje, uništavanje, sječa, iskopavanje, držanje i promet strogo zaštićenih divljih vrsta biljaka i gljiva, kao i nezaštićenih, u mjeri u kojoj se može ugroziti njihova brojnost. Za Komove određene su zone zaštite II i III stepena. Međutim, očigledno je da se odredbe zaštite u praksi ne poštuju.

Radi zaštite i razvoja ovog prostora, potreban je energičniji odgovor države da se Komovi sačuvaju od nelegalnih radnji i aktivnosti. **Prije svega mora se uvesti strožija kontrola kada je eksploatacija šume u pitanju, jer neplanska sječa prouzrokuje niz negativnih uticaja po životnu sredinu kao što su erozije, odnošenje plodnog šumskog zemljišta, zamućenje vodotoka, te pojavu poplave i klizišta.**

Preduzeća koja upravljaju parkovima za sada nemaju kapacitete da stvore model samoodrživosti. Naprotiv, oni su, u finansijskom smislu, zavisni od opštine, to jeste države. Na ovaj način, poslovi koje obavljaju preduzeća koja upravljaju parkovima su montiranje rampi, naplata ulaznica, održavanje mobilijara, putokaza itd, dok je najvažniji segment a to je očuvanje prirode, zanemaren. Ukratko, parkovi prirode u Crnoj Gorini do sada se nisu bavila proučavanjem prirode i na bazi podataka dobijenih istraživanjima kreirali modele upravljanja, već su pretvoreni u opštinska preduzeća.

Pozitivna iskustva iz svijeta govore da preduzeća, koja upravljaju zaštićenim područjima mogu da postanu profitabilna za pet do 10 godina rada. S druge strane, ukoliko ne budu radila na svojoj finansijskoj stabilnosti i održivosti, ispašće i mještani i priroda od koje su zavisni. Do sada, zaštita prirode je predstavljana mještanima kao zabrana sječe šume i zabrana lova.

Opsežnije aktivnosti sprečava nedostatak novca, oskudnost opreme, mali broj zaštitara, nedostatak stručnog kadra, a često i preplitanje nadležnosti, prije svega sa Upravom za gazdovanje šumama i lovištima.

O PPK se na teritoriji Podgorice zvanično se brine Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Podgorice. Agencija je uspostavljena marta 2021. god. i upravlja sa četiri zaštićena područja - PP "Komovi", PP "Rijeka Zeta", SP Pećina "Magara" i SP Park šuma "Gorica". Budžetom Glavnog grada za 2023. godinu, opredijeljena su sredstva u iznosu od 180.000 eura za obavljanje aktivnosti na zaštiti i unaprijeđenju parkova prirode na teritoriji Glavnog grada. Iznos od 30.000 eura opredijeljen je za nabavku potrebne opreme i izradu neophodnih stručnih studija za Park prirode "Komovi", dok će se ostale aktivnosti finansirati iz eksternih izvora, donacija i odobrenih projekata.

Najveći pritisak na to područje stvaraju eksploatatori šuma, bilo da su to vlasnici ili korisnici po ugovoru. Prema onome što se do sada zna i što je sporadično objavljivano u medijima, Agencija je pokušala da sa nadležnim iz Područne jedinice (PJ) Uprave za gazdovanje šumama uspostavi bližu saradnju, da organizuje zajedničke obilaske i kontrole, ali nisu naišli na dobru volju sa njihove strane. O nedozvoljenoj gradnji obaviještena je građevinska inspekcija u više navrata, ali ni od njih nije dobijena povratna informacija.

Trenutno AUZP ima samo tri rendžera što je nedovoljno da se zaštićena područja kontrolišu na zadovoljavajući način. Posebno je izazovna organizacija nadzora u PP

Komovi, zbog njegove veličine, slabo prohodnih puteva i slabe internet komunikacije. Da bi se adekvatno upravljalo tim prostorom „neophodno je da se Agencija kadrovski i tehnički značajno ojača”.

PP još nije poslužio ni kao šansa razvoja mjesnih zajednica, ni kao prilika da na temeljima očuvane prirode bude pokrenuta lokalna proizvodnja hrane.

AUZP je donijela petogodišnji Plan upravljanja za PP Komovi i, u skladu sa njim, lani predložila drugi godišnji program upravljanja. U njemu se navodi da će posebna pažnja biti posvećena zaštiti šuma i unapređenju saradnje sa Upravom za gazdovanje šumama i lovištima.

U Kolašinu imaju Plan, koji je za sada, samo mrtvo slovo na papiru, ali su godinama u fazi „iznalaženja najoptimalnijeg modela upravljanja uz najmanje opterećenje za budžet”.

Na području Podgorice, šumu u državnoj svojini, prema podacima Uprave za gazdovanje šumama i lovištima, koriste tri koncesionara: “Bekom C” iz Podgorice, “Pelengić Trade” iz Bijelog Polja i “Eko Vladoš” iz Kolašina. Na području Kolašina, uz ta tri, eksploataciju šuma vrše i doo “Keker” i doo “Nikola”. U području PP Komovi, na teritoriji Andrijevice, nije bilo sječe po tom osnovu.

Iz Uprave nisu konkretno odgovorili na pitanje koliko je plan gazdovanja šumom na tom području u skladu sa propisanim mjerama zaštite za PP “Komovi”. U odgovoru na postavljeno pitanje novinara, odgovorili su ovako: „Program gazdovanja šumama, koji se donosi za gazdinsku jedinicu, je 10-godišnji plan i prilikom donošenja i usvajanja obavezno se pribavlja saglasnost resornog Ministarstva i mišljenje organa državne uprave nadležnog za zaštitu životne sredine, vlasnika privatnih šuma i lokalne samouprave, a prije toga usaglašavaju se sa višim planovima u šumarstvu koje donose Skupština i Vlada. Svi radovi u državnim šumama se planiraju i sprovode isključivo u skladu sa navedenim planskim dokumentima“, objašnjavaju u Upravi. (Monitor, 29. decembar 2023.)

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede nikada nije uradilo izvještaj o strateškoj procjeni uticaja na Program gazdovanja šumama, a bez tog dokumenta nije mogla biti ozvaničena sječa niti raspisan tender za davanje koncesija. To znači da tenderi koji su raspisivani nijesu pravno regularni, kako je MPŠV u obavezi izraditi izvještaj o SPU na Program gazdovanja šumama, a kako ovaj izvještaj nikada nije izrađen, uslovi za raspisivanje tendera na koncesije nijesu bili ispunjeni, što je jako važno zbog dosadašnjeg načina davanja šume u sječu.

Nemoguće je izbjeći zaključak da je zaštita Komova do sada bila samo deklarativna i da nije značila promjenu stanja na bolje ni za mještane ni za životnu sredinu. Upravljači nijesu našli način da valorizuju taj prostor, a inspekcije, ni kada su postojale prijave, nijesu bile ažurne po pitanju svojih obaveza koje uključuju obilazak lokacija na kojima je devastacija prirode bila očigledna. Komovi su tako postali još jedno područje koje je platilo danak prebacivanju odgovornosti, preplitanju nadležnosti, neusklađenoj zakonskoj regulativi i nemaru.

Malo ko je, od sve manjeg broja mještana koji žive na prostoru PP Komovi zadovoljan dosadašnjom brigom o tom području. Uglavnom tvrde da je nastavljena

nekontrolisana sječa, nelegalna gradnja, uništavanje puteva i vodotoka... Na primjer, iz NVO UZKOM više puta su se obraćali Upravi za gazdovanje šumama i lovištima dostavljajući dokaze da se eksploatacija šume i dalje obavlja bez ikakvog reda, a da je samo zalaganjem mještana spriječeno da se vodotoci tog područja ne strpaju u cijevi za potrebe malih hidrocentrala.

Rad na Analizi nedostataka u postojećim politikama i praksama, koji se odnose na zaštićena područja pokazao je da produkciju novih zaštićenih područja od 2015. godine "ne prati uspostavljanje adekvatne upravljačke strukture, niti adekvatni kapaciteti".

"Evidentan je nedostatak systemske podrške zaštićenim područjima, posebno kada je u pitanju planiranje i njihovo finasiranje, posebno na lokalnom nivou. Lokalne samouprave kao osnivači ovih područja u velikom broju slučajeva ne razumiju njihovu funkciju i značaj, te na njih gledaju kao na potrošačke jedinice u budžetu", navodi se u Analizi.

Zato su i finansijska izdvajanja za njihov rad često neadekvatna, i svode se na osnovne troškove plata, dok sredstva za rad na terenu i tehničku opremu izostaju.

"Od zaštićenih područja se često očekuje da budu samoodrživa i da prihoduju sredstva kroz naplatu ulaza ili drugih usluga, pa se često svi kapaciteti parkova stavljaju u službu turizma, dok se funkcija zaštite prirode, zbog koje su osnovani, zanemaruje. Pored toga što neka zaštićena područja nemaju adekvatne uniforme za rad nadzornika na terenu ili nemaju oformljene službe zaštite, poražavajuća je činjenica da najveći broj njih nema stručnu službu ili bar zaposlenog biologa koji bi na adekvatan način pratio stanje životne sredine.

Upravljači uglavnom ne organizuju obuke kadra, ili se realizuju stihijski, uglavnom kroz projekte koje realizuju resorna ministarstva, jedinice lokalne samouprave ili najčešće nevladine organizacije.

Kao problem u upravljanju, autori iste Analize navode i da nije adekvatno definisana nadležnost upravljača i pojedinih institucija, a da se to posebno odnosi na Upravu za šume, jer upravljač nema nadležnosti za upravljanje svim prirodnim resursima na teritoriji zaštićenog područja (izuzev u slučaju nacionalnih parkova), što dovodi do toga da upravljač zaštićenog područja nema informaciju o mjerama i aktivnostima koje se preduzimaju u vezi sa šumom na svojoj teritoriji.

Dodaju i da se nedovoljno komunicira sa relevantnim institucijama, da nedostaje koordinacije u sprovođenju aktivnosti, da lokalna zajednica nije dovoljno informisana o zaštićenim područjima, te da često izostaju i mehanizmi za saradnju sa lokalnom zajednicom. U situaciji kada su zaštićena područja i njihovi resurse sve izraženije na udaru neodrživih i nelegalnih praksi kao što su krivolov, nelegalna sječa, izlov ribe, ekspolatacija pijeska i šljunka, divlja gradnja, "postojeći resurse upravljača, bilo ljudski, tehnički ili finansijski, nedovoljni su da bi adekvatno odgovorili na postojeće prijetnje i pritiske".

Na kraju, treba napomenuti da osim AUZP i Uprave za šume, nadležnost za upravljanje prirodnim resursima na tom prostoru dijelom pripada i Lovačkoj organizaciji, ministarstvima ekologije, ruralnog razvoja i turizma, prostornog planiranja i urbanizma, poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, kulture, ekonomije, upravama policije,

za inspekcijske poslove, za saobraćaj, vode, Agenciji za zaštitu prirode i životne sredine, Zavodu za hidrometeorologiju i seizmologiju, a tu su opštinski sekretarijati za planiranje prostora i održivi razvoj, za podršku biznis zajednici, Služba zaštite i spašavanja, Komunalna policija, Komunalna inspekcija, "Putevi" D.O.O, "Čistoća" D.O.O. Služba za podršku poljoprivredi i Turistička organizacija Podgorice

**V Realizovane i
planirane sječe
u području
Opasanica-Travska gora
i njihov uticaj na prirodu**

Gazdinska jedinica „Opasanica-Travska Gora” pripada sjevernom šumskom području. Uređivana je do sada šest puta. Prvi put 1951. godine u okviru GJ „Gornja Tara”, drugo 1967. godine pod nazivom “Opasanica-Veruša”. Današnji naziv „Opasanica-Travska Gora” dobija prilikom trećeg uređivanja 1989. godine. Četvrto uređivanje uslijedilo je 1999. godine i peto 2009. god.

Sadašnja Gazdinska jedinica nalazi na krajnjem sjeveru opštine Podgorica, zauzimajući sliv vodotokova Opasanice i Veruše od kojih nastaje rijeka Tara. Nalazi se između Travske gore i Veruše na zapadu i do prevoja Rogam i Carine na istoku, zauzimajući zapadne padine planinskog masiva Komova i Crnu planinu.

Na podgoričkoj teritoriji šumu Parka ove godine koriste tri privatne firme. Prema desetogodišnjim planovima upravljanja, iz dvije gazdinske jedinice na području kolašinske opštine, u okviru PP do 2027, odnosno, do 2029. godine planirana je sječa ukupno 144.000m³ bruto drvne mase. Planom gazdovanja šumama za GJ „Opasanica-Travska Gora” za prošlu godinu bilo je planirana sječa 381 m³ četinarara i 8.283 kubika lišćara 8.283 (ukupno 8.664 m³), a planirani prihod iznosio je 154.146 eura. Na dvije gazdinske jedinice na području zaštićenog područja koje pripada Glavnom gradu, međutim, ove godine je zaključeno šest ugovora o korišćenju šuma u državnoj svojini, u količini od 12.247 m³.

Pored navedenih količina moraju uzeti u obzir i sječa u privatnim šumama, kao i bespravna sječa.

Drvo za ogrijev uglavnom ubira lokalno stanovništvo, koje koriste za lične potrebe ili prodaju na lokalnom tržištu. Jedno domaćinstvo u katunu sezonski ima prosječnu potrebu od oko 10m³ drveta. Međutim, zbog pristupa gazdovanja šumama u državnom vlasništvu koji se odvija kroz koncesione ugovore, lokalno stanovništvo nema mogućnost pristupa ovom resursu, te se na prostoru Parka mogu vidjeti primjeri nelegalne eksploatacije. Regulisanje ovog pitanja bi predstavljalo značajan podsticaj za održavanje katuna. Poseban problem predstavlja stanje u privatnim šumama, jer se usljed nestručnog korišćenja od strane vlasnika, kvalitet šume u privatnom vlasništvu ne poboljšava.

Drvo kao sirovinu za građu prvenstveno koriste firme, korisnici koncesija na privredne šume u dvije gazdinske jedinice. Drvo podliježe primarnoj obradi, i uglavnom se prodaje kao oblovina ili se procesuiru u brikete i pelet za ogrijev. Veći dio tih proizvoda se izvozi u zemlje regiona. Stanje ove usluge ekosistema nije povoljno, jer nedovoljni ljudski i tehnički kapaciteti Uprave za šume i nedovoljan nadzor koncesionara godinama su dovodili do neplanske sječe i posljedično do degradacije šumskih i vodenih staništa i erozije zemljišta.

Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Glavnog rada u svom Godišnjem programu upravljanja za Park prirode "Komovi" na teritoriji Glavnog grada za 2023. godinu podsjetila je na Petogodišnji plan upravljanja 2022-2026. kojim je definisano 13 strateških i 30 operativnih ciljeva. Ono što je indikativno je da se problemi koji postoje u vezi sa realizacijom aktivnosti uočeni 2022. godine postoje i sada: nedovoljan broj zaposlenih s obzirom na površinu Parka i ostalih zaštićenih područja; nemogućnost prisustva rendžera na svim lokalitetima unutar Parka; neadekvatan zakonski okvir,

nedovoljna opremljenost i finansijska ograničenost upravljača Parka.

U Programu se navodi da je rendžerska služba odredila patrolne rute kroz zaštićeno područje u kojima vrši kontrolu i nadzor prostora. U sklopu svojih redovnih kontrola, kao i u razgovoru sa relevantnim akterima i korisnicima prostora rendžerska služba je zatekla niz prepoznatih pritisaka na teritoriji parka kao što su neodrživa eksploatacija šuma, krivolov, nelegalna gradnja, neodrživo sakupljanje borovnica, napuštanje pašnjaka i neodrživo korišćenje vodenih objekata koji su identifikovani kroz Plan upravljanje.

Posebna pažnja u narednom periodu, kako se navodi, posvetiće se zaštiti šuma.

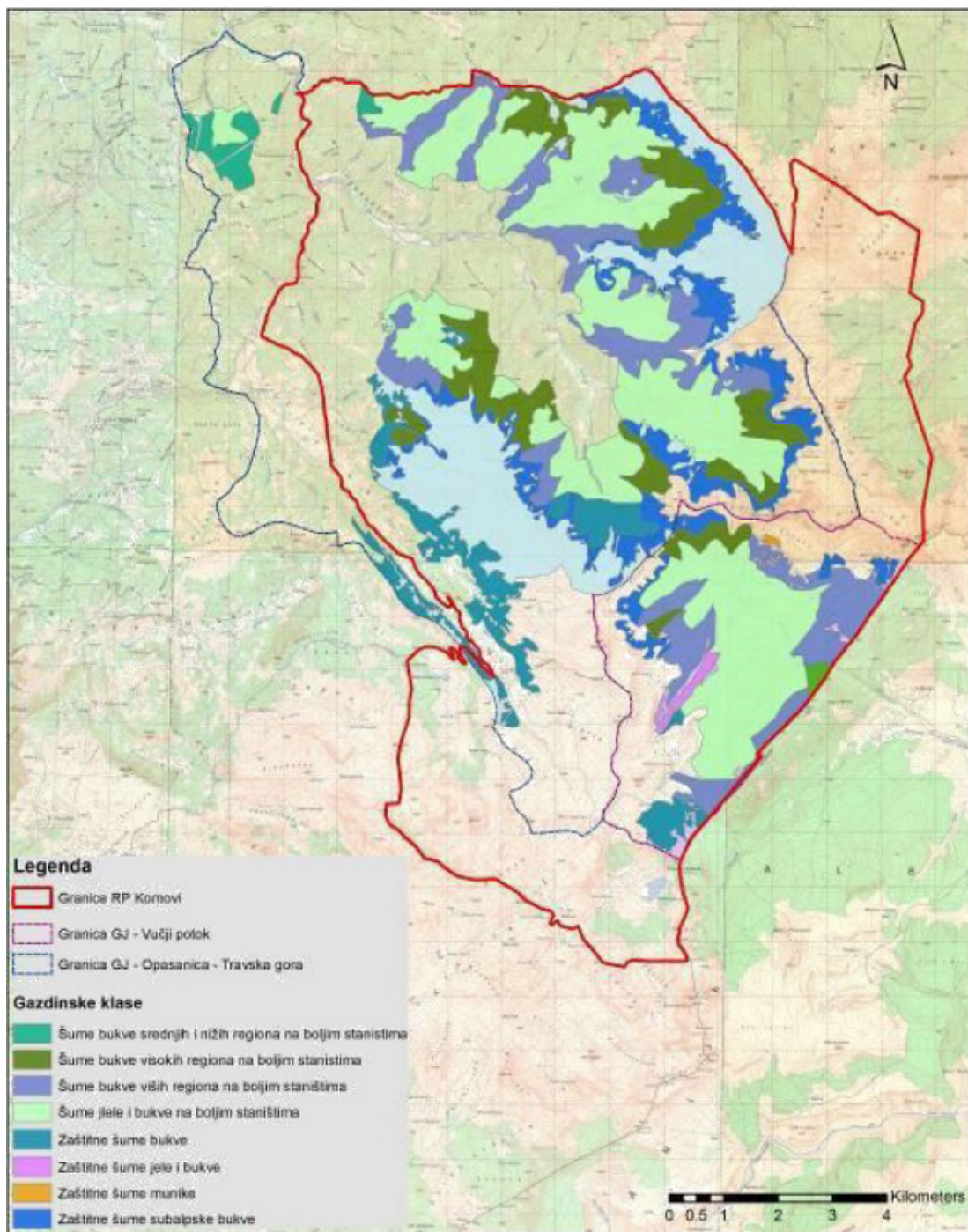
“Uprava za šume gazduje šumama (GJ Opasanica i GJ Vučji potok) i Lovištem posebne namjene na području PPK. Kako bi efikasno upravljala šumama AUZP je formirala Komisiju čiji članovi su predstavnici Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Uprave za šume, tadašnjeg Ministarstva ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, Uprave za inspeksijske poslove i Agencije za zaštitu životne sredine, čiji je zadatak je da pripremi detaljnu analizu pojedinih šumskih odijeljenja i da konkretne preporuke za sanaciju područja, kao i predloži preporuke za buduće planiranje i korišćenje šuma”.

Konstatuje se, međutim, da rad Komisije nije dao konkretne preporuke, pa je neophodno nastaviti sa traženjem načina da se sa Upravom za šume definišu novi modeli saradnje i zajedničke kontrole u vezi određivanja odjela za sječu, saglasnosti na planove sječe i izvođačke projekte za sječu, obaveza dostavljanja koncesionih akata koji se davaju na prostoru Parka na davanje mišljenja i saglasnosti od strane Parka, saglasnost na planove razvoja i planove gazdovanja šumama u Parku, obaveze koncesionara da se na zaštićenom području gazduje šumama u skladu sa odlukom o proglašenju parka prirode “Komovi”, kao i sa Pravilnikom o unutrašnjem redu i službi zaštite u zaštićenim područjima Glavnog grada, pozitivnim zakonskim propisima, planskim dokumentima Uprave za šume i koncesionim ugovorima, Kontrole Lovišta posebne namjene i realizacije programa lovišta i aktivnostima vezanim za pošumljavanje opožarenih predjela.

Od operativnih ciljeva u Programu se navode, između ostalih i tri vezana za šume: do 2025. godine zaustaviti sve oblike neodrživog korišćenja šuma, do 2025. unaprijediti održivo gazdovanje šumama, a za istu godinu određen je i operativni cilj uspostavljanje šumskog reda na najmanje 30% teritorije gazdinskih jedinica.

Na drugoj strani, Uprava za šume za gazdovanje šumama i lovištima donijela u aprilu 2023. četiri odluke o davanju na korišćenje šume u državnoj svojini u GJ „Opasanica Travaska gora”, prodajom drveta u dubećem stanju. Prva se odnosi na doznačenu bruto drvenu masu od 2.966 m³ liščara, ponuđaču DOO “Bekom” Podgorica po ponuđenoj cijeni od 25 eura po m³ bruto drvene mase liščara, druga istoj firmi doznačene bruto drvene mase od 301 m³ četinarara i 1049 m³ liščara, po ponuđenoj cijeni od 35 eura po m³ bruto drvene mase četinarara i 17 eura eura po m³ bruto drvene mase liščara 73,25x250= 18.312,5 m³ bruto drvene mase, treća takođe “Bekomu”, doznačene bruto drvene mase od 80 m³ četinarara i 1.590 m³ liščara, po ponuđenoj cijeni od 35 eura po m³ četinarara i 23 liščara, dok je četvrtom odlukom doznačena bruto drvena mase od 954 m³ liščara,

data ponuđaču DOO "Eko Vladoš" Kolašin po ponuđenoj cijeni od 20 eura po m3 bruto drvene mase lišćara.

Slika 5, Gazdinske klase na području PP "Komovi"

5.1. Program gazdovanja šumama

Program gazdovanja šumama GJ "Opasanica – Travaska gora" donijet je 2020. i važi do 2029. godine

Programom gazdovanja obuhvaćene su samo šume i šumsko zemljište u državnom vlasništvu. Privatni posjedi se uglavnom nalaze u centralnom dijelu GJ (KO Opasanica) i zapadnom dijelu (KO Veruša), oko dva istoimena naseljena mjesta. U privatnom vlasništvu najviše su zastupljene površine pod šumama, dok su neobrasle površine pod pašnjacima i manjim dijelom poljoprivredne površine uglavnom zastupljene u južnom dijelu oko Veruše i Mokrog.

Zbog nedostatka podataka o vlasništvu u katastarskim opštinama na krajnjem istoku i jugu GJ, karta državnog vlasništva nije u potpunosti usklađena sa realnim stanjem na terenu. U trenutku izrade Programa korišteni su podaci Područne jedinice koja je, kako se navodi, u nekom ranijem periodu prema privatnom vlasništvu obilježavala granice državnog vlasništva na dijelu površina, sa propisanim oznakama na stablima ali koje nijesu obnavljane u dužem vremenskom periodu. U posljednjih nekoliko godina izvršeno je vraćanje dijela šume privatnim korisnicima a po presudama nadležnih organa. Ovako vraćene površine šuma dijelom su obilježene različitim oznakama na terenu, a trajni granični znaci nijesu postavljeni.

Dužina svih puteva koji prolaze kroz gazdinsku jedinicu iznosi 124,9 km. Kroz šumu prolazi 59,2 km javnih i šumskih puteva. Privredne šume su uglavnom otvorene šumskim putevima (potpuno ili djelimično), neotvoreno je 102 ha ili 3,4 % privrednih šuma, u kompleksu privrednih odjeljenja od 72-76 (na sjevernim padinama Crne planine). GJ „Opasanica-Travaska Gora” je na cijeloj površini padinskog tipa, reljef u donjim i srednjim položajima definisan je duboko usječenim i uskim koritima rijeka i potoka, strmim padinama, izraženim grebenima i uvalama. Gornji položaji jedinice završavaju se u obliku zaobljenih grebena, obraslih travnom vegetacijom ili u vidu stijena i visokih planinskih vrhova.

Izdvajaju se četiri odvojene reljefne cjeline: masiv Komova sa najvećim vrhovima na krajnjem istoku spušta se brojnim grebenima do rijeke Opasanice, Kurlaja i Kozeljske rijeke, zauzima najveće površine pod šumom u sjevernom i istočnom dijelu GJ, masiv Crne planine sa Gabičinim potokom, sa šumom obraslim padinama koje se strmo spuštaju prema dolinama, nalazi se u centralnom dijelu GJ između Opasanice na sjeveru i Veruše i Mokrog na jugu, na krajnjem jugu GJ iznad Mokrog grebenski lanac (Zlokotuša, Rebeža, Toruč) čini prirodnu granicu GJ prema kraškim oblicima reljefa Kučkih planina, a na krajnjem sjeverozapadu nalazi se Travaska gora koja predstavlja sliv jednog vodotoka (Čestogaz).

Najviša nadmorska visina u gazdinskoj jedinici nalazi se na koti Rogamski vrh 2303 m a najniža tačka gazdinske jedinice nalazi se na ušću potoka Čestogaz u Taru, sa nadmorskom visinom od 1069 m. Najviše kote preko 2000 mnv se nalaze u krajnjem istočnom dijelu GJ.

Najveći dio GJ pripada višim i visokim regionima (>1400 mnv), sa 4 397 ha ili 84 % ukupne površine. Teren je na 82 % površine u domenu strmih i veoma strmih nagiba.

Teren gazdinske jedinice je takve konfiguracije da je najviše rasprostranjena srednje jaka ugroženost sa površinskom erozijom 67 % koja je zastupljena na površinama koje su obrasle šumom, dok se dubinska erozija javlja na većim nadmorskom visinama na neobraslim strmim terenima na kojima se obrazuju jaruge i vododerine.

Površina šuma i šumskog zemljišta gazdinske jedinice u državnom vlasništvu iznosi 5.262,51 ha. Površina pod šumom je 3.987,96 ha ili 76 %, a neobraslog zemljišta 1.274,55 ha ili 24 %.

Sve sastojine u GJ su visoke, sjemenog porijekla.

U privrednim šumama, način gazdovanja uslovljava strukturni oblik koji se gazdovanjem pokušava postići, stoga se privredne šume svrstavaju kao grupimično-prebirne na 40 % i nejednolične sastojine na 34 % površine. Zaštitne sastojine su grupimično-rznodobne, na 26 % površine.

Očuvane sastojine su najzastupljenije sa 74 %, uz učešće razrijeđenih od 14 %. Pod sastojinama koje nijesu optimalno očuvane (ili razrijeđene) spadaju šume u kojima može da se popravi stanje u obrastu, smjesi, kvalitetu, zdravstvenom stanju, uz trenutno izostavljanje iz plana korišćenja ili mogu da budu uvrštene u plan korišćenja ukoliko im je zapreminska struktura povoljna.

5.2. Ugroženost i degradacija

U Programu gazdovanja šumama u toj GJ se navodi da pod devastiranim sastojinama (12%), uglavnom spadaju zaštitne šume koje rastu pod izraženim uticajem negativnih uslova sredine (usovi, sipari...) na većim visinama na granici šumske vegetacije. Značajan dio devastiranih je privredne funkcije kod kojih su obrast i vrijednosti zapremine značajno poremećeni, uglavnom antropogenim faktorom i pojavom požara. To navodi na sumnju o starom problemu nelegalne sječe, tokom koje koncesionari i drugi koji nelegalno sijeku, "biraju" stabla na obodima šuma i bliže putevima, jer im je tako lakše da izvuku posječena stabla. Problem nastaje što su ta stabla ključna za očuvanje podloge i njihovim nestankom nastaju erozije.

Dobro zdravstveno stanje sastojina (ispod 10 % oštećene zapremine) je zastupljeno na oko 6 % površine. Srednje zdravstveno stanje sastojina (od 10-25 % oštećene zapremine) je zastupljeno na oko 43 % površine. Preovladava slabo zdravstveno stanje kod bukve pogotovo kod starijih stabala dimenzija preko 50cm prsnog prečnika usled pojave oboljenja u pridanku.

Ukupna drvena zapremina u gazdinskoj jedinici iznosi 1.308.116 m³, prosječno 328 m³/ha obrasle površine. Drvena zapremina četinarica iznosi 209.111 m³ ili 16 %, a lišćara 1099 005 m³ ili 84 %. Tekući godišnji zapreminski prirast iznosi 28 396 m³, prosječno 7,1 m³/ha obrasle površine. Učešće glavnih vrsta drveća u ukupnom prirastu je: jela 23,2 %, bukva 76,3 %. Tekući godišnji prirast četinarica iznosi 6 608 m³ ili 23 % ukupnog prirasta, lišćari učestvuju sa 21 790 m³ ili 77 %. Intezitet priraščavanja četinarica iznosi 3,2 %, a lišćara 2,0 %. U odnosu na ukupnu zapreminu, zapremina mrtvog drveta je 1,6 %.

Slika 6, Ugroženost i degradacija šume (izvor: NVO Green Home)

Prema prioritetnoj funkciji namjene šuma, šume GJ „Opasanica-Travska Gora” podijeljene su na privredne šume i zaštitne šume. Površina privrednih šuma iznosi 2.956,94 ha ili 74 % od površine pod šumom. U privrednim šumama prioritetna funkcija je proizvodnja drveta i nedrvnih šumskih proizvoda.

U drvnj zapremini privrednih šuma četinari učestvuju sa 196.915 m³ ili 19 %, a lišćari 822 432 m³ ili 81 %. Učešće glavnih vrsta drveća u drvnj zapremini je: jela 19,3 %, bukva 80,1 %.

Tekući godišnji zapreminski prirast privrednih šuma iznosi 21.784 m³, prosječno 7,4 m³/ha.

U zapreminskom prirastu četinari učestvuju sa 6 060 m³ ili 28 %, a lišćari sa 15.724 m³ ili 72 %.

Devastirane sastojine šume zauzimaju 8%, razlog devastacije predstavlja antropogeni faktor i pojava požara.

Zaštitne šume prioritetne funkcije zaštite vodnog režima, izdvojene su u zoni značajnih izvorišta pijaće vode.

Površina zaštitnih šuma iznosi 1.031,02 ha ili 24 % od ukupne površine pod šumom.

Stanje po zastupljenosti pojedinih vrsta drveća u smjesi, tj. odnos četinara i lišćara je nepovoljan. Radi se o sastojinama sa dominantnim učešćem bukve, dok se jela javlja nedovoljno u smjesi i to se reflektuje na znatno niži tekući zapreminski prirast ovih sastojina od potencijala staništa. Trenutni odnos: jela 35%: bukva 64% je znatno udaljen od optimalne smjese kojoj treba težiti (jela 80:20 lišćari).

Struktura zapremine jele je nepovoljna, visoko je učešće prezrelih stabala (>70 cm), koja su oboljela i koja imaju osobine veteranskih stabala, loš kvalitet i čija je opravdanost eksploatacija upitna.

Podmlađivanje je uglavnom nezadovoljavajuće u svim klasama

Ključni zaključak studije koju je radio Institut za šumarstvo je da je zdravstveno stanje na nivou svih gazdinskih klasa slabo do srednje. U dijelu "Analiza i ocjena dosadašnjeg gazdovanja šumama" navodi se da se površina privrednih šuma smanjila se za 843,77 hektara ili 23 odsto jer je značajan dio površina potpao pod razne vidove zaštite prirode (775,89 ha) i zbog restitucije šuma privatnim vlasnicima na 67,88 ha. Površina zaštitnih šuma povećala se za 775,89 ha ili 304 % direktno na račun smanjenja privrednih šuma.

Plan radova na gajenju šuma nije realizovan, ali su zato planovi korišćenja šuma na nivou GJ realizovani su na 68 % planiranih površina za sječu (na 2.552,35 ha od planiranih 3.771,89 ha). Na tih 68 % površine (2.552,35 ha) na kojima je izvršena sječa, planirano je 140.276 m³ a realizovano 141.766 m³, odnosno na njima je procenat realizovanog etata na nivou od 101 %. Prema podacima iz Područne jedinice, evidentirana je pojava bespravnih sječa u obimu od 1.027 m³. Plan radova na izgradnji šumskih puteva je realizovan sa 40 %, odnosno na 7,0 km od planiranih 17,5 km. Plan radova na rekonstrukciji šumskih puteva je realizovan sa 88 %, odn. na 6,2 km od planiranih 7,8 km.

Njega mladika i njega guštika, nijesu izvršeni.

Sastojine u GJ su bile ozbiljno ugrožene od požara u prošlom uređajnom periodu. Pojava požara je najvjerovatnije posledica neodgovornog odnosa lokalnog stanovništva prema šumi. Takođe, izražena je ugroženost od stvaranja klizišta i intezivne erozije tla na strmim nagibima terena poslije probijanja vlaka, tako da treba biti oprezan prilikom projektovanja trase i njihove gustine (odjeljenja 62,63,64).

Plan sječa od 188 548 m³ na 3 771,89 ha, realizovan je sa 141 766 m³ na 2 552,35 ha ili 75 % po zapremini odn. na 68 % površina predviđenih za sječu,

Plan izgradnje šumskih saobraćajnica je djelimično realizovan a intezivno su sprovedeni radovi na rekonstrukciji šumskih saobraćajnica, tako da je stanje najprometnijih tvrdih šumskih puteva u dobrom stanju.

Prema tome, planovi gazdovanja nijesu realizovani u potpunosti.

Djelovanje bespravnih sječa je sporadično prisutno putem uzurpacije, uglavnom na rubnim djelovima.

Trendovi u stanju šuma GJ „Opasanica-Travska Gora” ogledaju se u sljedećem:

Ukupna drvena zapremina GJ manja je za 217 975 m³, odnosno -14 %.

Prosječna drvena zapremina GJ smanjena je sa 376 m³/ha na 328 m³/ha.

Zapremina privrednih šuma manja je za 457 884 m³, odn. 31 %. Ovo smanjenje je najvećim dijelom u korelaciji sa povećanjem površine zaštitnih šuma. Prosječna zapremina privrednih šuma smanjena je sa 389 na 345 m³/ha i predstavlja pokazatelj koji se može upoređivati i ukazuje gdje se smanjila zapremina.

Zapremina jele smanjena je za 36 948 m³/ha ili 15 %,

U prebirnim sastojinama takođe je došlo do smanjenja prosječne zapremine sa 392 na 302 m³/ha.

Ovo pokazuje negativna kretanja ali cjelokupno stanje treba sagledati sa aspekta značajne razlike u stanju inventara kroz taksaciju sada i prije 10 god. koja se ogleda

kroz različite vrijednosti prosječne zapremine i različito učešće jele. Npr. s obzirom da se plan sječa u prošloj Posebnoj osnovi gazdovanja koncipirao da se na kraju uređajnog perioda zapremina jele poveća, jasno je da nijesu svi podaci iz prošlog uređajnog perioda u korelaciji sa sadašnjem stanjem.

Slika 7, PP Komovi (izvor: NVO Green Home)

Polazeći od sadašnjeg stanja šume i strukture površina, u ovom uređajnom periodu primarno treba težiti realizaciji prinosa uz sprovođenje glavnih sječa u zrelim sastojinama bukve.

Može se konstatovati da je sadašnje stanje prebirnih šuma na donjoj granici zadovoljavajućeg, s obzirom na potencijal i produktivnost staništa, i stim u vezi realizacija postavljenog cilja treba da ide u smjeru uspostavljanja pozitivnih trendova na nivou gazdinske jedinice.

Važno je navesti da 70% od naknada za korišćenje šuma, shodno Zakonu o finansiranju lokalnih uprava, pripadaju opštinama na čijoj teritoriji se šume koriste. Lokalne uprave nemaju zakonsku obavezu da sredstva koja dobiju po tom osnovu vrate u šume na način što bi finansirali neku aktivnost na gazdovanju šumama. Iz navedenog proizilazi zaključak da je finansiranje sektora šumarstva neodrživo iz razloga što su primici budžeta države manji od rashoda sa jedne strane, dok sa druge strane nedostaju mjere koje se moraju preduzeti da bi mogli izvesti zaključak

da se održivo gazduje šumama, koje su povjerene Upravi za gazdovanje šumama i lovištima na upravljanje

Nije zgoroga ni napomenuti da su prema Godišnjem programu gazdovanja šumama za 2023. godinu koji je uradila Uprava za gazdovanje šumama i lovištima bruto zarade za ukupno sistematizovanih 440 zaposlenih 3.507.280 eura, a za, na primjer, pošumljavanje, njegu, rekonstrukciju i zaštitu šuma bilo predviđeno 345.609 eura. Sistematizacijom radnih mjesta u Upravi za gazdovanje šumama i lovištima sistematizovano je ukupno 440 radnih mjesta. Starosna struktura zaposlenih je veoma nepovoljna (53 godine u prosjeku).

Navodi se i da su sredstva za realizaciju Programa gazdovanja šumama planirana su Zakonom o budžetu Crne Gore za 2023. godinu (Službeni list CG“, br. 152/22) na iznos od 5.995.946,89 eura.

Smisao i svrha obezbjeđenja sredstava u budžetu ima za cilj održivo gazdovanje šumama. To znači da je potrebno obezbijediti sredstva koja će sa jedne strane omogućiti zaštitu šuma i potrebne šumsko – uzgojne radove, čime će ekološke funkcije šuma biti zadovoljene, dok sa druge strane treba obezbijediti sprovođenje mjera kojima će se podstaći konkurentnost u šumarstvu, uticati na veću zaposlenost u šumarstvu i drvnoj industriji, unaprijediti kvalitet života stanovništva u ruralnim područjima, stimulišući na taj način i unapređujući i razvoj ekonomije na tom području. Dakle, iz prednjeg se na nesumnjiv način može izvesti zaključak da je smisao donošenja Programa ostvarivanje osnovnih funkcija šuma, i to kako privredne, tako socijalne i ekološke, uz obavezu da se za realizaciju mjera moraju obezbijediti neophodna finansijska sredstva. To se svakako ne može ostvariti sa onim sredstvima koja su opredijeljena iz državnog budžeta.

U skladu sa važećim programima gazdovanja šumama za gazdinske jedinice i planovima gazdovanja za privatne šume, ukupna drvna zapremina koja može biti predmet korišćenja šuma u 2023. godini iznosi 675.994 m³ bruto drvne zapremine (u državnim šumama 401.822 m³, a u privatnim šumama 274.172 m³.) U ovu količinu uključeno je:

- Drvna zapremina koju je Uprava za gazdovanje šumama i lovištima planirala za korišćenje putem prodaje drveta u dubećem stanju: 281.525 m³;
- Drvna zapremina koja je bila predmet prodaje drveta u dubećem stanju za 2021. i 2022. godinu: 39.388 m³;
- Drvna zapremina koju Uprava za gazdovanje šumama i lovištima daje na korišćenje putem prodaje drveta u dubećem stanju - sanitarna sječa: 4.122 m³;
- Drvna zapremina koju je Uprava za gazdovanje šumama i lovištima planirala za snabdijevanje stanovništva u ruralnom području iz državnih šuma: 76.787 m³;
- Drvna zapremina koju je Uprava za gazdovanje šumama i lovištima planirala za korišćenje šuma u privatnom vlasništvu: 274.172 m³.

Ukupno planirani prihodi po svim vidovima korišćenja šuma iznose 12.292.938,70 eura. Od navedenih količina u tabelama, po osnovu Ugovora o korišćenju šuma prodajom drveta u dubećem stanju realizovaće se 325.035 m³ drvne zapremine.

Slika 8, PP Komovi (izvor: NVO Green Home)

VI Zaključak i preporuke

Od toga što su Komovi proglašeni regionalnim parkom do sada skoro da nije bilo nikakve koristi. To ukazuje da država treba konačno da preduzme odgovarajuće preventivne mjere za zaštitu prirodnih blagodeti regiona Komova, što je i njena zakonska obaveza. Predstavnici mjesnih zajednica koje gravitiraju komovima i raznih udruženja građana kažu su da su zbog devastacije prirodnih bogatstava i dalje ugroženi pašnjaci, izvori, jezera, riječni tokovi, ali i lokalni putevi, a da dokaza o tome ima na svakom koraku.

Ostaje otvoreno pitanje kako će Vlada zatvoriti pregovaračko poglavlje 27, koje se tiče životne sredine, kada su Komovi jedan od najupečatljivijih primjera nemara prema prirodi i prirodnim bogatstvima.

Ni devet godina od kada je područje planine Komovi proglašeno regionalnim parkom prirode, do danas ništa nije urađeno da se spriječi njegova devastacija prekomjernom sječom šume, uništavanjem izvorišta i vodotoka brojnih potoka koji se sa ovog masiva slivaju u rijeke, sa jedne ili druge strane planinskog masiva.

Prije svega mora se uvesti stroga kontrola kada je eksploatacija šume u pitanju, jer neplanska sječa prouzrokuje erozije, odnošenje plodnog šumskog zemljišta, zamućenje vodotoka, te pojavu poplave i klizišta.

Treba spriječiti sječnu šumu na Komovima od strane privilegovanih koncesionara, jer oni sistematski i nepovratno uništavaju ovu planinu, ojačati kadrovski i finansijski upravljača PPK...

Održivo gazdovanje šumama je takođe potrebno i za očuvanje usluge ekosistema. Usluge ekosistema kakve pruža područje PP Komovi su brojne i obuhvataju i prirodne i socijalne i ekonomske usluge, te je održivo upravljanje neophodno i od ključne važnosti, kako bi postojao balans između ekonomije i očuvanja prirodnih vrijednosti....

Da bi se sve to ostvarilo, neophodno je izmijeniti regulativu u oblasti upravljanja šumama, sa fokusom na upravljanje šumama u zaštićenim područjima i uraditi revizije planova i programa gazdovanja, prije svega program gazdovanja šumama na tom području.

Kao prioritet, uz unapređenje zakonskih rješenja, postavlja se uspostavljanje i unapređenje koordinacije i saradnje svih subjekata u sistemu zaštite i sprovođenja zakona u zaštićenim područjima kako bi se adekvatno odgovorilo na sve veće pritiske. To se posebno odnosi na parkove prirode, koji nemaju ovlaštenja kao nacionalni i na i na čijoj se teritoriji preklapaju nadležnosti više različitih institucija.

Na drugačijim osnovama treba postaviti i međuresornu i međusektorsku saradnju i koordinaciju, koja je do sada bila skromna.

Potreban je energičniji odgovor države i lokalne uprave u borbi protiv nelegalnih radnji i aktivnost, prije svega strožija kontrola kada je eksploatacija šume u pitanju.

Preduzeća koja upravljaju parkovima za sada nemaju kapacitete da stvore model samoodrživosti. Naprotiv, oni su, u finansijskom smislu, zavisni od opštine, to jeste države i pretvoreni su u opštinska preduzeća. Opsežnije aktivnosti sprečava nedostatak novca, oskudnost opreme, mali broj zaštitara, nedostatak stručnog kadra, a često i preplitanje nadležnosti, prije svega sa Upravom za gazdovanje šumama i lovištima.

Neophodno je pojačati rendžersku službu i tehnički ojačati preduzeće koja upravlja Parkom.

Osnovni problem, iz koga prosiću svi ostali je neusaglašnost Zakona o zaštiti prirode i Zakona o šumama u efikasnijem upravljanju šumama u zaštićenim područjima. S obzirom na nova predložena rješenja, taj prolem ostaje, ali bi se ona mogao premostiti podzakonskim aktima i donošenjem nezavisnog programa gazdovanja u zaštićenim područjima, ali i onog koji se tiče gazdovanja u privatnim šumama.

DODATAK I

Iako je tema ove studije eksploatacija šume u Parku prirode, odnosno nedostaci i preplitanje nadležnosti upravljanja i s tim povezani pritisci na šumski resurs, ne može se izbjeći ni pominjanje drugih vrsta ugrožavanja biodiverziteta, koji mogu dovesti čak i do katastrofalnih posljedica, ukoliko se na adekvatan način ne preduprije i kontrolišu. Oni su navedeni i u Planu upravljanja za Park prirode "Komovi" na teritoriji Glavnog grada 2022-2026. koji je usvojila Agencija za upravljanje zaštićenim područjima.

Prema Nacionalnom izvještaju o klimatskim promjenama (2020), čitava teritorija Crne Gore je posebno ranjiva na efekte klimatskih promjena. U narednim decenijama očekuje se porast temperature, smanjenje padavina naročito tokom ljeta i snijega tokom zime, dok će biti učestalija pojava klimatskih ekstrema i hazarda kao što su suše, poplave, šumski požari i toplotni talasi. Kao najosjetljiviji sektori prepoznati su sektor voda, šumarstvo i poljoprivreda, koji su upravo glavni sektori na teritoriji Parka.

Specifične projekcije za teritoriju Komova nijesu dostupne, ali drastičan pad padavina, posebno snijega vjerovatno će uticati na izdašnost vodenih resursa odnosno vodoizvorišta koja se koriste za vodosnabdijevanje. Šumski požari koji su već sada jedna od glavnih prijetnji će postati učestaliji, dok se mogu očekivati i sve veći problemi sa parazitskim organizmima (gljive i insekti). Intenzivnije suše će uticati na produktivnost travnatih ekosistema, te time indirektno i na sektor stočarstva, pri čemu će životinje dodatno biti pod stresom usljed povišenih temperatura i nedostatka vode, što će rezultirati smanjenim prinosima proizvoda stočarstva. Jedna od očekivanih posljedica i pomjeranje određenih vegetacionih zona, kao što su šume, kako po geografskoj širini, tako i po nadmorskoj visini. U nekim oblastima može se očekivati povećano sušenje drveća kao posljedica stresa i napada štetočina i bolesti, smanjenje prirasta, otežano prirodno obnavljanje i povećanje šteta prouzrokovanih šumskim požarima i atmosferskim nepogodama. U svijetlu postavljenih pretpostavki, može se očekivati da bi buduće promjene klime mogle uticati na širenje termofilnih šuma cera, kitnjaka i crnog jasena uz smanjenje areala bukve i jele.

Požari u Parku su pretežno posljedica ljudskih aktivnosti. Namjerno paljenje imanja se praktikuje radi krčenja ili trijebljenja, a i zbog vjerovanja da požar podstiče rast komercijalno važnih vrsta gljiva (iako je ovaj vid motivacije zadnjih godina u opadanju).

Zbog klimatskih faktora i nepristupačnosti terena, kao i slabe naseljenosti, požari se mogu brzo širiti. Najugroženiji je južni dio Parka prirode, ali su požari ostavili velike štete duž sjeverne granice Parka, u zoni Opasanice. Posebno su požarima devastirane šume munike, koja je sa više aspekata od izuzetnog značaja. Tačni podaci o opožarenim površinama i njihovom stanju nijesu dostupni.

S obzirom na česte požare trebalo bi uspostaviti efikasniji sistem zaštite od požara što podrazumijeva uspostavljanje monitoringa šire zone, i sistema za ranu detekciju požara, dobru organizaciju protivpožarne službe, kao i mjere preventivne zaštite, koje bi trebale imati prioritet.

Na teritoriji Parka prirode "Komovi" odvija se krivolov uglavnom na krupnu divljač, koji se ogleda u lovu van lovne sezone, nelovnim danima, nedozvoljenim sredstvima i na zaštićene vrste. Krivolovci najčešće ulaze u prostor Parka kroz Opasanicu. Osim toga, odvija se i krivolov na riblje vrste u rijekama i Rikavačkom jezeru. Krivolov se odvija tokom čitave godine. Tačnog uvida u obim krivolovnih aktivnosti, kao i stvarno stanje populacija ciljnih vrsta i efekta krivolova po njih nema.

Sve veća popularnost ovog regiona kao turističko-rekreativne zone dovela je do neplanske gradnje objekata namijenjenih za odmor (vikendice) i smještaj turista. Posebno su pogođene lokacije Bukumirskog jezera, Mokre i Rikavca. Objekti se grade bez poštovanja ambijenta, čime ugrožavaju estetske vrijednosti. Objekti takođe ugrožavaju vodoizvorišta i vodene objekte, jer se grade u njihovoj neposrednoj blizini, a nerijetko vlasnici onemogućavaju pristup izvorima stoki i drugim korisnicima, te tako dolaze u konflikt sa katunskim stočarima. Izgradnja objekata ove vrste nije u skladu sa tradicionalnim pravima korišćenja prostora (katuna) i tradicionalnom arhitekturom, čime se dodatno degradira kulturna baština ovog prostora. Detaljne mape nelegalnih objekata, kao ni njihovog uticaja na biološke i pejzažne vrijednosti u ovom trenutku ne postoje.

Borovnice predstavljaju značajan ekonomski resurs, koji lokalnom stanovništvu omogućuje dodatne izvore prihoda. Za pojedine lokacije (centralni dio Parka) postoji organizovan dolazak berača iz Kolašina i Mojkovca, pri čemu se koriste grebeni koji oštećuju biljku. Prema kazivanju mještana, kao posljedica toga, na pojedinim mjestima primijećeno je sušenje borovnjaka. Sličan slučaj je i sa branjem pečuraka.

Trend zamiranja katunskog stočarstva rezultira napuštanjem pašnjaka, koji ostaju prepušteni prirodnoj sukcesiji, tj. zarastanju. Time se gubi biodiverzitet travnatih ekosistema, pri čemu izostaju ekološka istraživanja kojima bi se utvrdio obim gubitaka.

Prostor Parka obiluje različitim hidrografskim objektima, ali su oni pod sve većim antropogenim pritiskom. Jezera Bukumirsko i Rikavačko ugroženi su neplanskom gradnjom i unošenjem alohtonih vrsta riba.

Neplansko probijanje puteva, posebno kroz šumske komplekse, dovodi do oštećenja izvora, izmještanju tokova i drugih promjena u hidrografiji rijeka i potoka (na taj način je nestalo jezero u Vučijem potoku). Izvori su ugroženi neplanskom gradnjom (posebno u regionu Mokre), neodrživom sječom (eliminisanje šumskog pokrivača dovodi do sušenja izvora) i nemarom koncesionara koji svojim mašinama zatrpavaju izvore. Osim fizičkih oštećenja, kvalitet vodenih tijela ugrožen je i otpadnim vodama

iz septičkih jama koje se kopaju za potrebe vikendica, a bez uzimanja u obzir njihove udaljenosti od prirodnih voda. Mapa postojećih vodenih objekata sa ocjenom njihovog stanja u ovom trenutku ne postoji.

Do sada sprovedena terenska istraživanja nijesu dovoljna da bi se dala objektivna ocjena stanja i kvantifikovali uticaji po biodiverzitet i druge vrijednosti Parka. Najrecentniji podaci nalaze se u programima gazdovanja šumama, po kojima je opšte stanje šuma dobro, kao i u programu mapiranja Natura 2000, po kojima na Komovima detektovana staništa imaju uglavnom odličnu reprezentativnost. Podaci o vrstama su pretežno kvalitativni, ukazuju na visok stepen specijskog biodiverziteta, ali vremenski trendovi u pogledu dinamike populacija za većinu vrsta nisu evaluisani da bi se mogli procijeniti efekti navedenih pritisaka.

Stoga prioritet Parka u prvom periodu treba da bude identifikovanje prioriternih vrsta i staništa za zaštitu, kao i utvrđivanje njihovog nultog stanja. na osnovu njih revidovala programe gazdovanja šumama na toj teritoriji.

Prema podacima Uprave za šume značajan dio devastiranih su privredne funkcije kod kojih su obrast i vrijednosti zapremine značajno poremećeni, uglavnom antropogenim faktorima i pojavom požara.

- Dobro zdravstveno stanje sastojina (ispod 10 % oštećene zapremine) je zastupljeno na oko 6 % površine.
- Srednje zdravstveno stanje sastojina (od 10-25 % oštećene zapremine) je zastupljeno na oko 43 % površine.
- Preovladava slabo zdravstveno stanje kod bukve pogotovo kod starijih stabala dimenzija preko 50 cm prsnog prečnika usled pojave oboljenja u pridanku.
- Što se tiče mješovitosti preovladavaju čiste sastojine u GJ na 52 % površine.
- Nepotpun (0,7-0,8) i potpun sklop (+0,8) su najzastupljeniji sa 83 %, a rijedak i vrlo rijedak sklop zajedno zauzimaju 17 %.
- Ukupna drvena zapremina prosječno iznosi 328 m³ /ha obrasle površine.
- Drvena zapremina četinara iznosi 16 %, a lišćara 84 %. Učešće glavnih vrsta drveća u ukupnoj zapremini je: jela 15,9 %, bukva 83,5 %.
- Tekući godišnji zapreminski prirast iznosi 28 396 m³, prosječno 7,1 m³ /ha obrasle površine. Intenzitet prirašćivanja je 2,2 %.
- Inventurom je registrovano 14 995 komada suvih - mrtvih stabala zapremine 20 379 m³, prosječno 5,1 m³/ha.
- U odnosu na ukupnu zapreminu, zapremina mrtvog drveta je 1,6 %.
- Prema prioritetnoj funkciji namjene šuma, šume GJ „Opasanica-Travska Gora” podijeljene su na privredne šume i zaštitne šume. Površina privrednih šuma iznosi 2 956,94 ha ili 74 % od površine pod šumom. Površina zaštitnih šuma iznosi 1 031,02 ha ili 26 % od površine pod šumom.

DODATAK II

Prostorni plan Crne Gore do 2040. koji još nije usvojen, navodi da prema rezultatima Nacionalne inventure šuma (NIŠ) Crnu Goru karakteriše visok stepen šumovitosti od 59.5% (826 782 ha). Šumsko zemljište zauzima 9.9% (137 480 ha). Zajedno šume i šumsko zemljište čine 69,4% teritorije Crne Gore. Drvna zapremina u šumama Crne Gore je 122 mil. m³, saposjeduju tekućim prirastom od 2.9 mil. m³. Udio državnih šuma je 52.3%, a privatnih 47,7%.

Učešće pojedinih vrsta drveća u šumskom fondu je neravnomjerna, sa dominacijom lišćarskog drveća (76.2% površine).

U visokim privrednim šumama, gdje je i sada najveći uticaj čovjeka, pored navedenih osobina sastojina, i debljinska struktura je nepovoljna – (nedostaje drvna masa u debljinskim razredima iznad 50 cm). Od ukupne površine šuma privredne šume zauzimaju cca 66,6% površine.

Ostale površine šuma imaju određena ograničenja u pogledu korišćenja, gdje su najzastupljenije zaštitne šume.

U kontekstu ekonomskog korištenja površina pod šumama postoje zakonska i prirodna ograničenja, tako da postoje "šume dostupne za snabdijevanje drvetom", koje obuhvataju sve šume, izuzev šuma u nacionalnim parkovima, nepristupačnih šuma i šuma u kojima postoje neka druga zakonska ograničenja.

Šume dostupne za snabdijevanje drvetom posjeduju višestruke funkcije, kao što je zaštita zemljišta, zaštita od lavina ili u svrhu rekreacije, u kojima se sječa može odvijati na osnovu adekvatnog gazdovanja, primjerenog prioritetoj funkciji i konkretnom režimu zaštite.

Površina državnih šuma dostupnih za snabdijevanje drvetom je 398 000 ha i veća je od površine privatnih šuma koja iznosi 385 000 ha. Udio privatnih šuma u šumama dostupnim za snabdijevanje drvetom je 341 000 ha (50.4%) i veći je od udjela državnih šuma (49.6%).

Kvalitet drvene zalihe sa uzgojnog aspekta je nezadovoljavajući, 54,5% zapremine predstavljaju stabla loših uzgojno-tehničkih osobina. Struktura zapremine posmatrana sa aspekta tehničke klasifikacije takođe je vrlo nepovoljna.

Prema zvaničnim evidencijama, u državnim šumama u prethodnim godinama, obim sječa nije realizovan u predloženom obimu, što ne znači da se nije realizovao u praksi, kroz neevidentirane sječe po raznim osnovama.

Postojeće stanje šuma odrazilo se i na kvalitet i kvantitet sortimentne strukture. Učešće vrijednijih drvnih sortimenata je sasvim malo u državnim, visokim, privrednim šumama (manje od 15% od ukupne zapremine), a u privatnim šumama još manje od 7,5% od ukupne zapremine u privatnim visokim šumama.

Nedostatak debljih stabala kao mali udio vrijednijih drvnih sortimenata u zapremini posljedica je predhvata na račun kvaliteta i kvantiteta, što će se u narednom periodu odraziti na strukturu i kvalitetprinosa. Iako Crna Gora ima visok stepen šumovitosti i visok biodiverzitetki potencijal navedeni parametri ukazuju da je Crna Gora relativno bogata siromašnim šumama.

Šume koje su klasifikovane kao potencijalna staništa na osnovu Aneksa I – Natura 2000 pokrivaju 38,7% pristupačnih šuma i 7,5% pristupačnog šumskog zemljišta. To pokazuje veliku vrijednost šuma u pogledu zaštite prirode i biodiverziteta.

Veliki djelovi šuma i šumskog zemljišta su pod zakonskom zaštitom, 5,2% površine šuma se nalazi u nacionalnim parkovima, a 14,6% u zoni Emerald područja. Šume nacionalnih parkova, šume Emerald zone i šume nepristupačnih području čine 23,5% ukupne površine šuma Crne Gore, dok je kod šumskog zemljišta udio područja sa prioritetno zaštitnom funkcijom 22,2% površine. Šume pokrivaju 40.5% površine nacionalnih parkova i 47.6% Emerald zona.

Površine oštećene požarima u periodu od 5 godina, koje su utvrđene Nacionalnom inventurom, iznose 30.532ha ili 4.2% površine šuma, a sa šumskim zemljištem 40 227 ha ili 4.7% površine šuma i šumskog zemljišta.

Šume nisu adekvatno pokrivena planskom dokumentacijom. Programi gazdovanja šumama su uglavnom doneseni za gazdinske jedinice gdje se odvijaju privredne aktivnosti. Donešeni programi gazdovanja šumama pokrivaju cca 60% površina šuma i šumskog zemljišta u državnom vlasništvu, a za preciznu evidenciju biće neophodno pokriti cjelu teritoriju Crne Gore planskim dokumentima.

Plan razvoja šuma za šumsko područje - opštinu, koji se po hijerarhiji nalazi između strategije i programa gazdovanja šumama, do sada nisu donešeni. Urađeni planovi gazdovanja privatnim šumama pokrivaju neznatne površine. Posebno su važna planska dokumenta na osnovu kojih se upravlja na području nacionalnih parkova i zaštićenih područja.

Društveno-ekonomske promjene u proteklom periodu uticale su na šumarstvo kao privrednu granu, a posebno na stanje šuma što je imalo za posljedicu nedovoljnu pokrivenost planskom dokumentacijom, pogoršanje strukture šumskog fonda, smanjenje površina šuma i šumskog zemljišta, smanjenje drvne zapremine, povećanje broja požara, bespravnih sječa, šteta od šumskih insekata i drugih oblika šumskih šteta, mala ulaganja u izgradnju i održavanje šumskih puteva, neostvarivanje planova gazdovanja šumama, nedovoljna i neorganizovana šumarska operativa za realizaciju planiranog obima radova na gajenju i iskorišćavanju šuma i neracionalno korišćenje drvne mase i dr.

Na nezadovoljavajuće stanje šumskog fonda pored navedenih karakteristika koje su najvećim dijelom posljedica složene ekonomsko finansijske situacije, bitno su uticali: **pogrešan stav koji je dominirao u društvu da su šume prirodno bogatstvo koje donosi rentu bez ulaganja**; česte neadekvatne kadrovske i organizacione promjene u sistemu upravljanja i gazdovanja šumama; neusklađenost stanja šuma sa konceptom korišćenja šuma; pritisak predimenzioniranih kapaciteta primarne prerade za obezbeđenje sirovine; korišćenje privatnih šuma bez kontrole i iznad njihove mogućnosti; isključiva uloga šume kao sirovinske baze; sve kategorije šuma su dosadašnjim gazdovanjem neravnomjerno tretirane; u otvorenim šumskim kompleksima, a to su pretežno šume nižih i srednjih regiona, izvođene su sječe jačeg inteziteta, naročito u blizini šumskih komunikacija, te je u ovim kompleksima prioritetni zadatak budućeg gazdovanja revitalizacija sastojina i sanacija postojećeg stanja uz sprovođenje pošumljavanja...

DODATAK III

Novi tekst Zakona o zaštiti prirode, koji je još u formi nacрта, konkretnije se bavi zaštićenim prostorima. Važeći Zakon donešen je 2016. godine, dok su 2019. godine donijete izmjene i dopune. Nove izmjene i dopune zakona o zaštiti prirode su pokrenute iz obaveze da se uvažavaju preporuke Evropske komisije koje su se odnosile na definisanje nadležnih tijela za izdavanje dozvola i nadležnih inspeksijskih organa i njihovih obaveza. U postupku pripreme izmjena i dopuna Zakona o zaštiti prirode, ukazala se prilika za revizijom određenih djelova zakona u cilju njihove funkcionalnije primjene i sveobuhvatnog uređenja oblasti zaštite prirode, a posebno su se odnosila na pitanja brinjanja divljih životinja i upravljanja zaštićenim dobrima.

U Nacrtu Zakona se navodi da je češće nacionalno zaštićenih područja prirode na teritoriji države je 13,22% kopna i 1,79% mora sa tendencijom povećanja posebno izraženom u posljednjem periodu. Nakon donošenja Nacionalne strategije biodiverziteta koja će biti usklađena sa međunarodnim politikama, Crna Gora će imati obavezu da zaštititi 30% kopna i 30% mora do 2030. godine.

U poglavlju III definisani su osnovni dokumenti zaštite prirode i to: Strategija biodiverziteta sa akcionim planom, planovi i programi upravljanja zaštićenim prirodnim dobrima, lokalni akcioni planovi za biodiverzitet, studija zaštite, studije revizije, crvene liste i crvene knjige ugroženih vrsta biljaka, gljiva i životinja. Strategija koju donosi Vlada, predstavlja glavni strateški dokument kada je zaštita prirode u pitanju i njom se određuju dugoročni ciljevi i smjernice očuvanja biološke i predione raznovrsnosti. Planovi i programi upravljanja zaštićenim prirodnim dobrima predstavljaju osnovna planska dokumenta na kojim se bazira zaštita i unapređenje najvrednijih djelova prirode. Sadržaj plana i programa upravljanja i način donošenja obrađen je dodatno u posebnom poglavlju ovog zakona. Takođe, propisan je i sadržaj Izvještaja o realizaciji programa upravljanja i plana upravljanja. Lokalni akcioni planovi za biodiverzitet izrađuju se na osnovu Strategije, a radi planiranja mjera zaštite prirode za područje lokalne samouprave, u skladu sa lokalnim specifičnostima i obilježjima područja za koje se Plan donosi.

Propisane su mjere zaštite i očuvanja prirode, kao što su održivo korišćenje prirodnih resursa i dobara, očuvanje područja ekološke mreže, ublažavanje štetnih posljedica prirodnih katastrofa, štetnih posljedica izazvanih aktivnostima u prirodi i korišćenjem prirodnih dobara, kao i sprovođenje podsticajnih mjera za zaštitu i očuvanje prirodnih odbara. Za ublažavanje štetnih posledica na prirodu nastalih realizacijom projekta ili aktivnosti u prirodi ili korišćenjem ekološki značajnih područja propisana je obaveza sprovođenja mjera remedijacije. Smjernice i uslovi zaštite prirode u strategijama, koncesionom dokumentima, planovima, razvojnim dokumentima, osnovama i programima, su propisane kao mehanizam pribavljanja akta o uslovima i smjernicama zaštite prirode prije izrade projektne dokumentacije u svrhu integrisanja i uzimanja u obzir relevantnih ograničenja i mjera vezanih za prostor koji je predmet navedenih dokumenata, a sa ciljem obezbjeđivanja adekvatne

zaštite prirode već u koraku planiranja korišćenja prirodnih resursa.

U poglavlju V definisano je da zaštićena prirodna dobra spadaju:

1. zaštićena područja - strogi i posebni rezervat prirode, nacionalni park, park prirode, spomenik prirode i predio izuzetnih odlika;
2. područja ekološke mreže.

Propisuju se tipovi zaštićenih područja koja se mogu proglasiti zbog prvenstvenog značaja na nacionalnom nivou, ali je, ukoliko se vremenom ukaže potreba za reviziju zaštićenog područja, do koje dolazi usled izmjene prirodnih vrijednosti propisana procedura pokretanja i sprovođenja postupka revizije. Nakon izrade studije revizije, donosi se akt o reviziji koji će sadržati nove informacije o zaštićenom području. Takođe, ukoliko se studijom revizije utvrdi da je zaštićeno područje izgubilo odlike zbog kojih je proglašeno zaštićenim predlaže se donošenje akta o prestanku zaštite.

Sprovođenje zaštite nad zaštićenim prirodnim dobrima predviđeno je izradom planskih dokumenata koja se odnose na upravljanje područjem i njihovim usklađivanjem sa ostalim planskim i razvojnim planovima relevantnim za dato područje. Dodatno, mehanizmom izdavanja odobrenja za radnje i aktivnosti u zaštićenim područjima od strane organa uprave, za područja koja nisu istovremeno područja ekološke mreže, osiguraće se da se projekti, radnje i aktivnosti i djelatnosti, koje ne podliježu procjeni uticaja na životnu sredinu, ocjeni prihvatljivosti i koje nisu utvrđene planom upravljanja, realizuju po prihvatljivim standardima u odnosu na aspekt zaštite prirode i očuvanja prirodnih vrijednosti.

Dalje, zbog potrebe zaštite područja važnih na međunarodnom nivou, a u skladu sa principima Direktive o staništima i Direktive o pticama, zakonom se daje osnova za uspostavljanje ekološke mreže. Ekološka mreža se proglašava u cilju zaštite i očuvanja određenih stanišnih tipova i vrsta od interesa za Evropsku Uniju i Crnu Goru određenih zakonom i međunarodnim pravom i potvrđenim međunarodnim ugovorima. Ekološku mrežu čine područja ekološke mreže koja mogu obuhvatiti i prirodne koridore.

U područja ekološke mreže člana spadaju:

- područja važna za očuvanje ptičijih staništa i ptičijih vrsta
- područja koja su posebno važna za očuvanje staništa i vrsta

U ovom poglavlju predviđeno je da organ uprave zajedno sa drugim stručnim i naučnim institucijama vrši prikupljanje podataka za uspostavljanje ekološke mreže a preciziran je i način finansiranja uspostavljanja mreže i dat osnov za kriterijume uspostavljanja i odabira područja ekološke mreže koji će biti u skladu sa prihvaćenim standardima međunarodnog prava. Dalje se zakonom predviđa da ekološku mrežu proglašava Vlada, kojim će se odrediti područja ekološke mreže sa granicama, podacima o ciljnim vrstama i staništima, nazivom upravljača, kao i mjerama zaštite i očuvanja područja ekološke mreže.

U dijelu koji se odnosi na sprovođenje zaštite područja ekološke mreže uvodi se institut ocjene prihvatljivosti.

Ocjena prihvatljivosti je postupak koji se sprovodi za područja ekološke mreže kad postoji vjerovatnoća da plan, program, projekat, sam ili u kombinaciji sa drugim

planovima, programima i projektima može imati značajan negativan uticaj, na ciljeve očuvanja i negativan uticaj na ekološki integritet područja ekološke mreže. Ocjena prihvatljivosti predstavlja najvažniji mehanizam zaštite područja ekološke mreže u skladu sa Direktivom o staništima i Direktivom o pticama. Sastoji se od prethodne ocjene i glavne ocjene.

Svrha prethodne ocjene je da se prije realizacije projektne dokumentacije dobije informacija o potrebi sprovođenja glavne ocjene prihvatljivosti od strane organa uprave.

Za planove i programe za koje se, u skladu sa posebnim propisima, sprovodi postupak strateške procjene uticaja na životnu sredinu i za projekte za koje se sprovodi postupak procjene uticaja na životnu sredinu postupak ocjene prihvatljivosti sprovodi se u okviru tih postupaka iz razloga racionalizacije rokova kroz paralelno sprovođenje postupaka.

Za planove i programe za koje se, u skladu sa posebnim propisima, ne sprovodi postupak strateške procjene uticaja na životnu sredinu i za projekte za koje se ne sprovodi postupak procjene uticaja na životnu sredinu postupak ocjene prihvatljivosti sprovodi se samostalno ali na način kao i postupak procjenje uticaja projekata na životnu sredinu.

Dodatno u ovom poglavlju a u skladu sa Direktivom o staništima data je mogućnost utvrđivanja javnog interesa i kompenzatorne mjere za ekološku mrežu za određene projekte. Stoga predviđeno je da u slučaju odbijana saglasnosti obrađivač planova, osnova i programa odnosno nosilac projekta može organu uprave podnijeti zahtjev za utvrđivanje preovladavajućeg javnog interesa sa predlogom kompenzatornih mjera. Organ uprave na osnovu podnešenog zahtjeva dostavlja Ministarstvu mišljenje sa predlogom odluke o proglašenju javnog interesa odnosno sa predlogom odluke o odbijanju javnog interesa uzimajući u obzir propisane mogućnosti utvrđivanja javnog interesa odnosno ograničenja. Javni interes proglašava Vlada.

Dodatno propisano je da u procesu utvrđivanja javnog interesa kompenzatorne mjere jedino mogu biti: uspostavljanje novog područja koji ima iste osobine kao i oštećeno područje ekološke mreže; uspostavljanje drugog područja ekološke mreže značajnog za očuvanje istih ciljnih stanišnih tipova i ciljnih vrsta; uspostavljanje povoljnih uslova unutar postojećeg područja ekološke mreže za ciljne stanišne tipove i ciljne vrste.

Predviđeno je da za korišćenje zaštićenog područja i/ili područja ekološke mreže pravno ili fizičko lice plaćaju naknadu upravljaču zaštićenog područja. Zakonom se propisuje spisak aktivnosti za koje se može ubirati naknada. Visinu, način obračuna i plaćanja naknade određuje upravljač zaštićenog prirodnog dobra na što saglasnost daje Ministarstvo, odnosno nadležni organ jedinice lokalne samouprave.

Stanje očuvanosti prirode prati se na osnovu petogodišnjeg i godišnjeg plana monitoringa.

**Literatura
i izvori:**

1. Program gazdovanja šumama GJ "Opasanica – Travška gora " 2020–2029. Institut za šumarstvo
2. Godišnji program gazdovanja šumama za 2023. godinu, Uprava za gazdovanje šumama i lovištima
3. Godišnji program upravljanja za Park prirode "Komovi" na teritoriji Glavnog grada za 2023.god, Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Glavnog grada
4. Odluka o osnivanju Parka prirode "Komovi" na teritoriji opštine Kolašin, Skupština opštine Kolašin
5. Odluka o proglašenju Regionalnog parka "Komovi" za teritoriju Glavnog grada Podgorica, Skupština Glavnog grada Podgorice
6. Plan upravljanja za park prirode "Komovi" na teritoriji Glavnog grada 2022–2026. Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Glavnog grada
7. Program rada Agencije za upravljanje zaštićenim područjima Glavnog grada za 2023. godinu
8. Prostorni plan Crne Gore do 2020.
9. Prostorni plan Crne Gore do 2040.g. – Nacrt plana
10. Prostorni plan posebne namjene Bjelasica-Komovi
11. Zakon o nacionalnim parkovima ("Službeni list CG", br.028/14od04.07.2014, 039/16od29.06.2016)
12. Zakon o šumama (Službeni list CG", br. 74/2010.)
13. Zakon o zaštiti prirode (Sl. list Crne Gore", br. 51/08 od 22.08.2008, 21/09 od 20.03.2009, 40/11 od 08.08.2011, 62/13 od 31.12.2013)
14. Zakon o zaštiti prirode - nacrt, jun 2023. godine
15. Zakon o životnoj sredini (Sl. list CG", br. 52 od 9. avgusta 2016)
16. Zakon o odgovornosti za štetu u životnoj sredini, prijedlog, 2013., Crna Gora
17. Studija zaštite za regionalni park "Komovi" – stručna podloga, Zavod za zaštitu prirode Crne Gore
18. Analiza nedostataka u postojećim politikama i praksama koji se odnose na zaštićena područja, "Parkovi Dinarida" i "The Nature Conservancy"
19. Petrović, D., Hadžiablahović, S., Vuksanović, S., Mačić, V., Milanović, Đ., Lakušić, D., Catalogue of habitat types of EU importance of Montenegro, Version 3, 2019.
20. Nezavisni nedjeljnik Monitor, 29. decembar 2023.

